

Filatelistengroep

Het Baltische Gebied

Opgericht 9 oktober 1982

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Opgericht op 9 oktober 1982.

Lidmaatschap

Minimaal € 20,00 per jaar.
Als bijdrage voor de te maken
kosten wordt bij toetreding
€ 5,00 gevraagd.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. (026) 351 34 84
marsruts@planet.nl

Lid

A.C. de Bruin
Ten Passeweg 10A
8084 AN 't Harde
tel. (0525) 65 31 24

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Hermionegang 15
2719 AR Zoetermeer
tel. (079) 361 46 21
hans.pijpers@hccnet.nl

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
(030)-6950735
olav.petri@planet.nl

Opmaak/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. (0346) 57 44 18
jan@jkaptein.nl

Gironummer:
3243251 t.n.v.
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet
www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 Verslag 50^e bijeenkomst 24 maart 2007**
Olav Petri
- 5 Letland : in spoorwagons aangetekende brieven - 4**
Igor Irikov en Ruud van Wijnen
- 10 Enkele interessante poststukken met Tartu perfostroken**
Joop van Heeswijk
- 12 Spoorpost in Litouwen - 7**
Jan Kaptein, Eugenijus Uspuras
- 22 Een onschuldig lijkend stempel met een vreemde
geschiedenis, alias een filatelistische hulpkreet**
Olav Petri
- 24 Russische brieven zonder postzegels naar het buitenland
: deel 1**
Ivo Steijn
- 30 Riga, een keuze uit de verzameling van André**
André de Bruin, Ruud van Wijnen
- 48 Van Arensburg via Kuressaare naar Kingissepa en weer
naar Kuressaare - 2**
Jan Kaptein
- 53 Voor u gelezen**
Joop van Heeswijk, Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen

**Bijeenkomst:
22 september 2007
in Geldermalsen**

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

We hebben een goede reden om trots te zijn. “Het Baltische Gebied” bestaat 25 jaar, we kwamen 50 keer bijeen en nu leest u de 50ste uitgave van ons blad.

De 50 nummers die in een kwart eeuw verschenen vormen een stapel van 20 cm dikte en, enkele uitzonderingen daargelaten, werden de artikelen geschreven door leden die hun kennis wilden delen met anderen. “Kenniss” staat in onze hobby niet voor macht, maar wel voor meer plezier bij het verzamelen. Daarom streven we er naar om elk half jaar weer een blad van niveau te presenteren.

De vraag is of dat ook in de toekomst mogelijk blijft. Raken we niet zo langzamerhand door onze onderwerpen heen? Maar belangrijker lijkt de vraag of er voldoende leden zullen zijn die kunnen en willen schrijven over onze hobby. Ik stel vast dat het aantal schrijvers onder ons dun gezaaid is, eigenlijk te dun..... De opmaak van ons blad wordt inmiddels al weer jarenlang verzorgd door Jan Kaptein. Hij slaagt er steeds weer in het volgende nummer op tijd bij u in de bus te krijgen. Dit jaar verzorgde hij “tussendoor” ook de bibliotheekcatalogus. Hier past een woord van dank voor zijn inzet.

Degenen onder u die op 24 maart onze feestelijke bijeenkomst in Geldermalsen bezochten weten waar ik het over heb als ik rep van de “bibliotheekcatalogus”. Zij waren bij de presentatie (met gebak) en konden bladerend direct een indruk krijgen van ons verjaardagscadeau. Heeft u de catalogus toen niet ontvangen dan treft u hem hierbij aan. In het voorwoord op pagina 2 kunt u lezen over de aanschaf van de boekerij van ons lid André de Bruin. Een bezit om trots op te zijn. Ik hoop dat velen van u er gebruik van zullen maken.

In dit 50ste blad tonen en beschrijven André de Bruin en Ruud van Wijnen dertig poststukken uit de Riga-verzameling van André. Uit die omvangrijke collectie maakten zij een

persoonlijke keuze, vooral gebaseerd op wat ze “mooi” vonden. De keuze laat zich echter ook lezen als een overzicht van de postgeschiedenis van Riga en maakt, eens te meer, duidelijk hoe belangrijk goede literatuur is. In de Rossica ontdekten we een artikel van de hand van Ivo Steijn over de correspondentie van Rusland naar het buitenland. Het past uitstekend bij het Riga-overzicht en ik neem aan dat u regelmatig heen en weer zult bladeren tussen beide artikelen. Dank aan Ivo die zorgde voor illustraties uit het Baltische gebied.

Spoorpost krijgt ook in dit nummer aandacht: Jan Kaptein en Eugenijus Uspuras vervolgen hun artikelenreeks over de rijdende postkantoren in Litouwen en Igor Irikov besluit zijn bijdragen over de aangetekende spoorpost in Letland. Jan spitte solo verder en keerde terug in “Arensburg - Kuressaare - Kingissepa - Arensburg”. Dat zullen Ruud van Wijnen en Olav Petri begin juli ook doen. Zij gaan mee op de rondreis die de Arbeidsgemeenschap Estland in Duitsland organiseert. Dat wordt ongetwijfeld “Groeten uit Pärnu”.

Verder treft u bijdragen van Olav Petri en Joop van Heeswijk, leden die met enige regelmaat hun licht laten schijnen over onderwerpen die hen boeien. Bravo en bis!

Vlak voor de zomervakantie heeft u weer een interessant blad in de hand. Ik hoop dat u er plezier aan beleeft.

Ruud van Wijnen.

Bij de voorplaat

Als voorplaat deze keer een kaart uit de tsarentijd: de Alexander-boulevard in Riga.

In 1923 werd deze straat omgedoopt in Brīvības straat, de Vrijheidsstraat. Tijdens de Duitse bezetting was deze straat bekend als Adolf Hitlerstrasse, en met de Sovjetbezetting kreeg de straat weer een nieuwe naam: de Lenin-sstraat. Met de hernieuwde onafhankelijkheid werd de naam opnieuw Vrijheidsstraat.

De kaart was niet gefrankeerd en op de adreszijde vinden we daarom een poststempel van Riga:

In dit nummer meer over Riga in ‘Riga, een keuze uit de verzameling van André’.

De kaart in kleur en met aanvullende informatie op internet: latvia.jkaptein.nl/tsaren_latvia01.htm (zonder ‘www’ dus)

Olav Petri

Van heel vroeger was ook de heer Van der Beek naar Geldermalsen gekomen. Enkele leden waren verhinderd, ik noem de voornamen indien ik die ken – de heren Ronald Reudering, Holger Kaufhold, Gijs Hamoen en Marchand. Helaas moesten wij ook twee leden gedenken die de afgelopen tijd zijn overleden, de heren Spoelman en Kroessen, waarvan de laatste onze bijeenkomsten ondanks hoge leeftijd trouw kon blijven bijwonen. Ruud schetste de geschiedenis van onze studiegroep, met name ook onderstreepte hij dat de Baltische landen destijds al helemaal geen “afgesloten verzamelgebied” bleek te zijn en tegenwoordig nog minder! Hans Möhlmann was bereid als kas-sier van de dag op te treden en iedereen was hem daar dankbaar voor. Penningmeester Hans Pijpers schetste de financiële situatie van onze vereniging: die is waarlijk gezond. Wijzigen daarin zouden kunnen voortkomen uit de veranderende subsidie van ons blad v.w.b. bijdrage van de Bond. De nieuwe rekenformule met ingebouwd maximum valt niet echt gunstig uit. Aansluitend meldde Hans vast dat er geld is uitgegeven voor ons jubileum. De kascontrole wordt uitgevoerd door Frits Gerdessen en Leo Schippers.

Rondvraag

De Rondvraag biedt zoals altijd ruimte voor allerlei info. Jan Kaptein meldt dat hij voor ons een nieuwe, geheel eigen site maakte (vroeger liep dat via zijn eigen domein). Er is ruimte voor ieder om mededelingen te doen, er is een openbaar en een ledendeel, wachtwoord, een massa links. We kunnen ook zelf dingen via Jan laten plaatsen, leuke covers, een verhaal of een vraag.

Voorzitter Ruud van Wijnen kon 26 leden verwelkomen, waaronder uitgenodigde leden van de begintijd: Wim Bachman (verzorgde ons blad), Wim Muller (telde ons geld) en Gerrit Vogel (regelde onze veiling).

Wellicht komt er ook antwoord. De site is mooi, rijk gevuld, en kan als voorbeeld dienen voor andere verenigingen. Wim Bachman, Wim Muller en Gerrit Vogels bedanken voor de uitnodiging. Zij zijn wat ons betreft ALTIJD, ik herhaal ALTIJD welkom. André Vandevorde heeft gratis toegangskarten voor een show in Antwerpen die helaas al voorbij is wanneer u deze regels leest. André de Bruin benadrukt het belang van samenwerken met de zusterverenigingen in Duitsland. Ruud schetst hoe Bernd Fels ook namens ons op beurzen staat, hoe leuk de weekends in bijvoorbeeld Soest en Hennef (nee, niet Bad Honnef) zijn, alsmede dat 4 leden van onze groep nu met de Duitse Estlandclub deze zomer naar Estland reizen, ook naar de eilanden, ook naar een filatelisch gebeuren, ook op zoek naar zegels. Thomas Löffler ging hier met het van hem bekende enthousiasme op in. Bernd Fels vertelt hoe hij via beurzen en zo goede contacten heeft met de postadministraties van Estland en Litouwen. Hij bracht uit Duitsland een cadeau voor ons mee: de drie vlaggen van de republieken! De heer Van der Beek vertelt hoe hij tot zijn spijt zoveel tijd kwijt is als mantelzorger dat de filatelie moet stoppen. Zijn collectie komt beschikbaar. Hij gaat nog wel door met fiscals, belastingstempels en dergelijke. Hans Pijpers heeft van Wim Bachman de oerbladen van de eerste 15 nummers gekregen van HBG. Wellicht verdienen die een update, want onze kennis is groter dan destijds, ook al wist Rien Zuidwegt heel veel. Olav Petri ziet graag in kopie of scan covers van brieven die NAAR de USSR gingen in de periode 1945-1968. Dit in verband met postcensuuronderzoek.

Jubileum

En toen was er tijd voor taart en koffie en zegels en gezelligheid, want we hebben feest en we krijgen ook nog een cadeau. Ruud vertelt hoe we de Baltische bibliotheek van André de Bruin hebben overgenomen. Alle boeken staan in 't Harde (plaatsgebrek elders), de tijdschriften bij Olav Petri. We gaan het lezen promoten door materiaal in stapeltjes telkens een half jaar uit te lenen. Daartoe worden bijvoorbeeld tijdschriften naar Geldermalsen gebracht en meegegeven. Filatelisten hebben er niets aan als ze iets een paar weken mogen lenen. Zo gingen op de jubileumdag stapels in boodschappentasjes met leden mee naar huis. Mogelijk gaan we dit ook met boeken doen, door lezen en bladeren krijg je allerlei kennis en inspiratie. Alle aanwezigen kregen ter plekke een catalogus uitgereikt waarin de boeken opgesomd worden, een klus die Jan Kaptein (beroepsbibliothecaris) en Ruud voor hun rekening namen.

En toen nog dit

Vervolgens kwam Ruud met een PowerPoint presentatie over de geschiedenis van de post in de regio Wenden-Cēsis. Hij kon postgeschiedenis en gewone geschiedenis mooi mixen, zelf het Letse Groene Boekje kwam aan de orde.

Na de prima lunch volgde de veiling. Aangezien Ruud de veiling als een volleerd onderwijzer – en iedere leraar is een acteur/cabarettier – met smaak en humor leidt, melden zich nog steeds geen nieuwe veilingmeesters. Ook deze keer gingen allerlei stukken van verzamelaar naar verzamelaar. We mogen hopen dat Ruud veilingmeester zal blijven. Heel stilletjes verzet iemand vervolgens veel werk en ik wil dat even benadrukken: Hans Pijpers ordent de veiling, registreert de bedragen, kopers, verkopers en regelt ook nog het betalingsverkeer op het einde. Dank is dus op zijn plaats.

Wij hopen weer bijeen te komen op 22 september.

De PowerPoint presentatie: post uit de regio Wenden-Cēsis

Afb. 1 (81 %)

Brief, verzonden via WENDEN naar Alt-Autz., 4-5 april 1903. Voor het vervoer binnen het district Wenden moest 2 kopeken –de Wenden-zegel links op de brief– worden betaald. Dit zegel werd met een penstreek ontwaard.

Afb. 2 (60 %)

Aangetekende lokale brief, ZEHSIS 8 augustus 1922, met het R-stempel in de nieuwe spelling. In 1921 werd de spellingshervorming doorgevoerd: Zehsis veranderde in Cēsis en Latwija veranderde in Latvija.

LETLAND : IN POSTWAGONS AANGETEKENDE BRIEVEN - 4

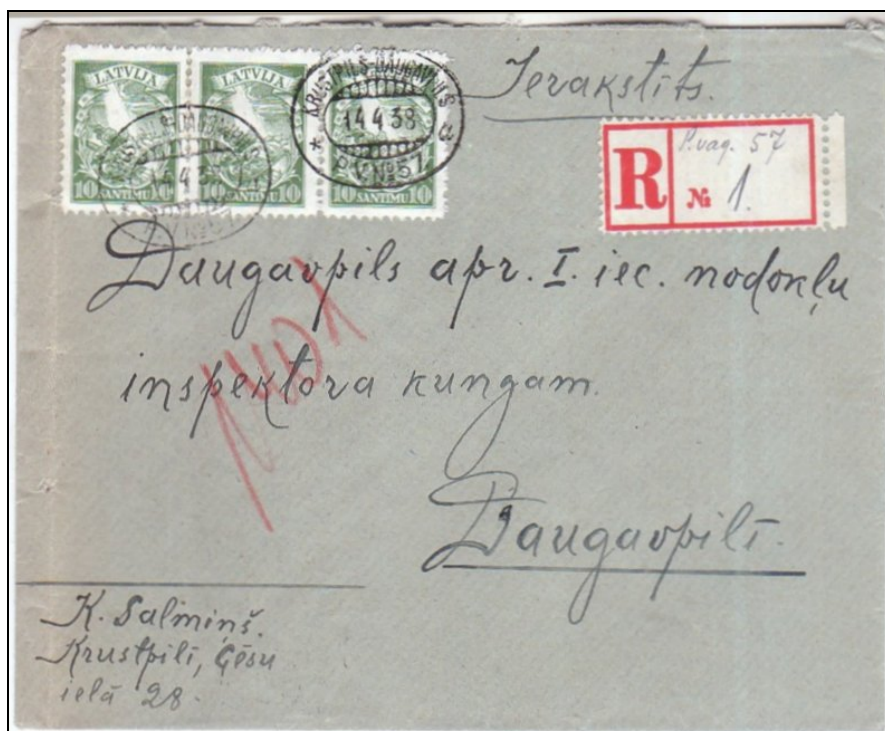
Igor Irikov
Ruud van Wijnen

Vanaf 1928 waren in Letland bedrukte aantekenstrookjes voor gebruik in postwagons beschikbaar, zowel in de Letse als in de Franse taal. In dit slotartikel laten we zien dat die kennelijk lang niet overal en altijd beschikbaar waren.

Om te beginnen twee voorbeelden uit de postwagons 57 en 58 die heen en weer reden tussen Krustpils en Daugavpils. In beide gevallen werden blanco aantekenstrookjes gebruikt waarop de postbeambte met de hand het nummer van de postwagon invulde.

Afb. 1

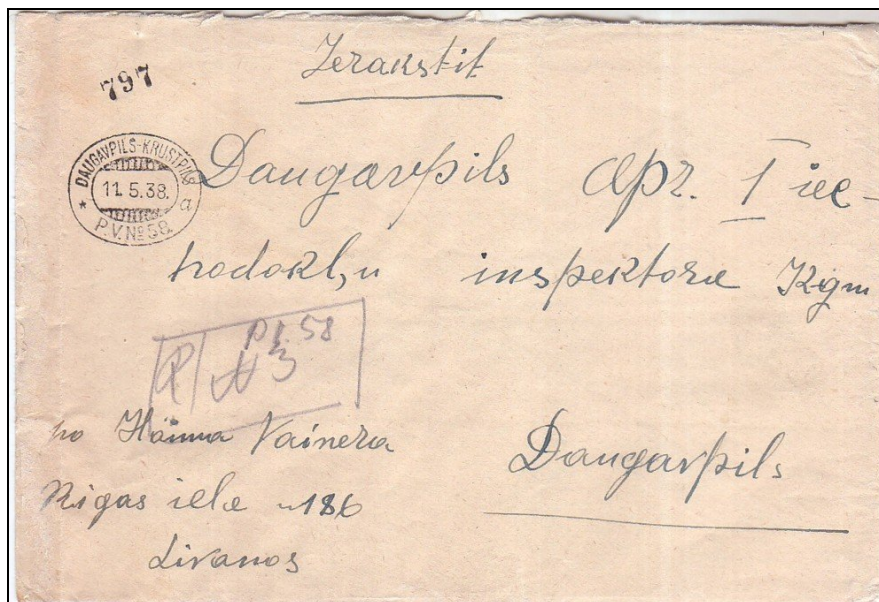
Brief van Krustpils naar Daugavpils, op 14 april 1938 aangetekend in postwagon 57 van de route KRUSTPILS-DAUGAVPILS. Op een blanco strookje werd door de postbeambte in de postwagon "P.vag. 57" geschreven. Gelet op het volgnummer, "1", was het aantal aan te tekenen brieven gering.

Afb. 2

Op 6 juni 1937 in KRUSTPILS afgestempelde brief naar DAUGAVPILS." Bijzonder is dat de brief wel in Krustpils werd gedagtekend, maar niet aangetekend. Dat gebeurde in de postwagon 58 van de route Daugavpils-Krustpils en daarvoor werd op een blanco aantekenstrookje geschreven "Pasta vag. 58" met nummer "11".

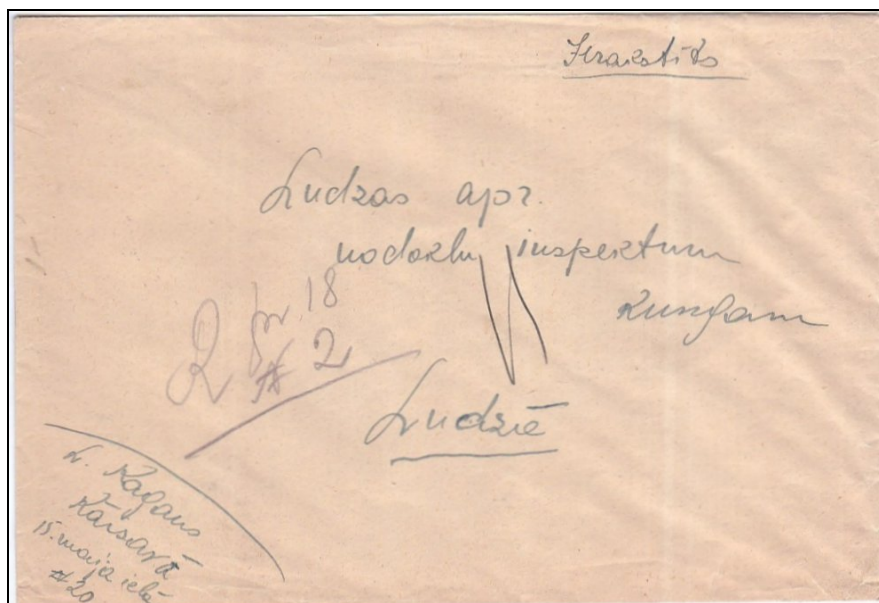
Het kwam ook voor dat postwagens in het geheel niet beschikten over strookjes, noch bedrukte, noch blanco. In dat geval moest de postbeambte zelf een aantekenmerk op de brief tekenen.

Afb. 3

Brief van Livani naar DAUGAVPILS, 11 mei 1938.

Aangetekend in postwagon 58 van de lijn DAUGAVPILS – KRUSTPILS.

De postbeambte tekende zelf een aantekenmerk "R PV. 58 N 3"

Afb. 4

Brief van KĀRSAVA naar LUDZA, 31 jan. - 1 feb. 1938.

Ook in dit geval werd de brief wel in de stad van verzending, Kārsava, gedagtekend, maar niet aangetekend. Dat gebeurde in postwagon 18 van de lijn JAUNLATGALE-DAUGAVPILS.

De postbeambte bediende zich daar van zijn potlood: "R Pv 18 N 2".

De brieven van de afbeeldingen 2 en 4 zijn intrigerend. Waarom werden wél gedagtekend in Krustpils en Kārsava, maar niet aangetekend. Beide stadjes beschikten zeker over aantekenstempels en toch vond de aantekening in de postwagons plaats. Wie het weet, mag het zeggen.

In deze periode kennen we ook brieven die op stations werden aangetekend, maar gedagtekend in de passerende postwagon.

Afb. 5

Brief van Līvāni naar Daugavpils, op 9 sept. 1936 aangetekend in postwagon 9 van de lijn RĪGA – ZEMGALE. Daarvoor tekende de postbeambte op de brief aan: "R P.v. 9 N 1".

Afb. 6

Op het station van STAZDĪNI aange- tekende brief naar BALVI. Gedagtekend in postwagon 31 van de route RĒZEKNE – SITA, 24 juli 1937,

Afb. 7

Op het station van Kūka aangetekende brief naar Daugavpils. Gedagtekend in postwagon 4 van de lijn ZILUPE – RĪGA, 19 jan. 1936

Afb. 8a en 8b

Een bijzondere brief omdat het postwagonstempel KRUSTPILS – RĪGA als transitstempel werd gebruikt. De brief werd op 19 april 1937 normaal aangetekend en gedagtekend in STELPE en verzonden naar Bauska. Kennelijk werd de brief vervolgens meegegeven aan de postwagon in de verkeerde richting. De postbeambte van de juiste postwagon, nummer 16 van de route KRUSTPILS – RĪGA, schreef een dag later op de achterzijde boven zijn dagtekeningstempel "Saņemts pv 15 no Stelpes / ar vaļa Laisīšanas pazīmem". Aankomststempel BAUSKA, 21 apr. 1937.

Afb. 8b (vergroot)

In een reeks van 4 artikelen toonden we u prachtige voorbeelden van in Letse postwagons aangetekende brieven. Op grond van het materiaal konden we diverse typen gedrukte aantekenstrookjes vaststellen, zowel van de Frans- als Letstalige. De jaartallen die we noemden lijken de gebruikperiodes (vroegste – laatste) te dekken. We riepen ook vragen op. Aanvullingen, opmerkingen en antwoorden horen we graag.

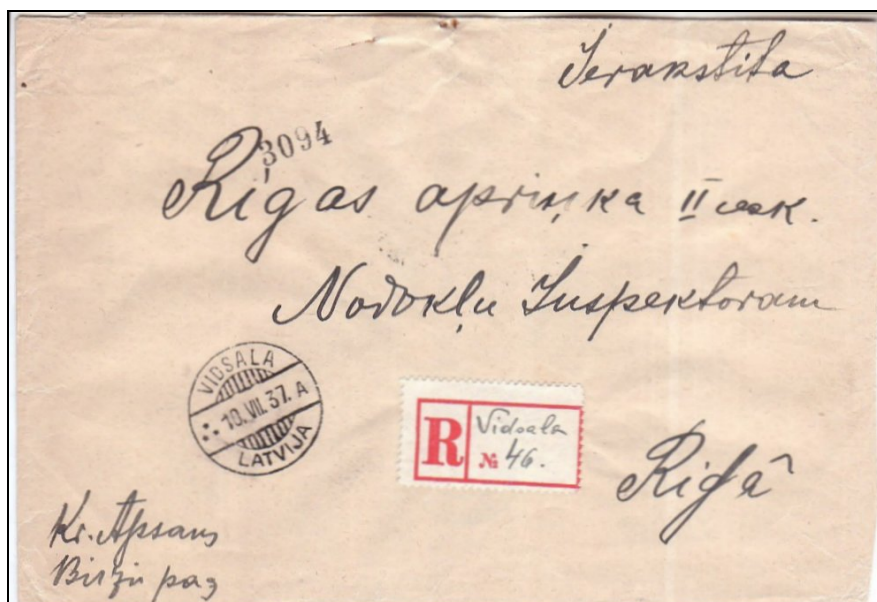
◀

Afb. 9a en b

Correct aangetekende brief, nummer 46, van VIDSALA naar RIGA, 10-11 juli 1937.

Onderweg naar Riga werd de brief in postwagon 16 op de achterzijde nogmaals voorzien van een aantekenmerk: "P.v.16 / 2"

Ook apart en wie het weet, mag het ook hier verklaren.

Afb. 9b

ENKELE INTERESSANTE POSTSTUKKEN MET TARTU PERFOSTROKEN

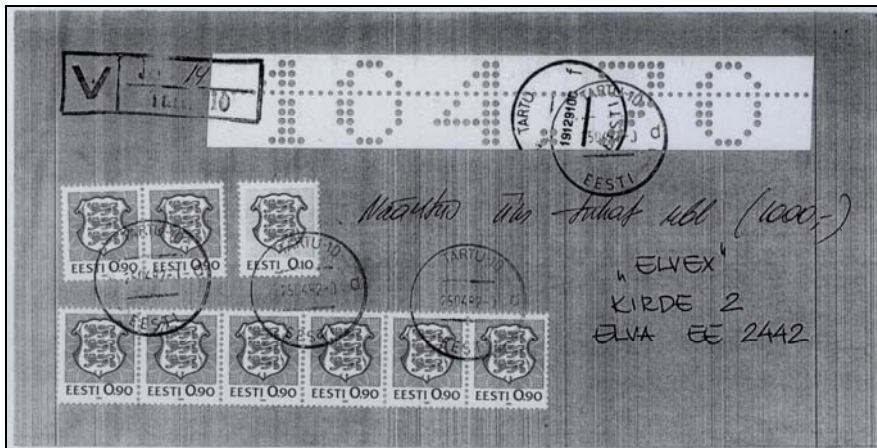
Joop van Heeswijk

Op de brievenbeurs te Gouda kwam ik enige enveloppen tegen die mijn aandacht trokken, n.l. enveloppen uit Estland gefrankeerd met de bekende perfostroken van Tartu uit 1991 aangevuld met zegels uit de loopserie van 1991.

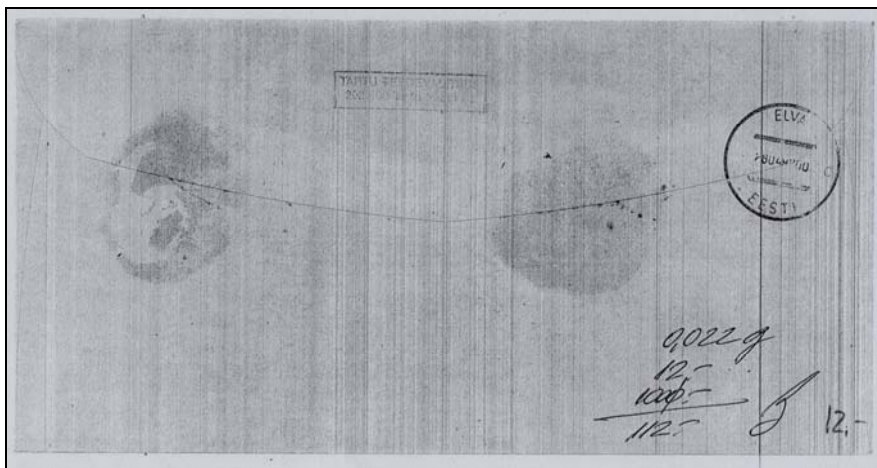
Twee van de drie enveloppen hadden op de achterzijde een rood lakzegel (doorsnede ca 4 cm) met het wapen van Estland en de tekst EESTI POST en TARTU-10.

Uit de diverse op de enveloppen gemaakte aantekeningen en het violette rechthoekige V-stempel (V | No... en Tartu 10) begreep ik dat het enveloppen met verzekerde waarde betroffen. Alle drie enveloppen waren verstuurd naar adressen in Elva en daar blijkens de aankomststempels op de achterzijden ook aangekomen. De enveloppen hadden ook elk een rechthoekig zwart stempeltje TARTU TEEDE-VALITSUS / 202 400 Tartu Veski 23, wat ik vertaalde als: Bestuur van het Verkeerswezen van Tartu / 202 400 Tartu Veski 23. Veski (=Molen[straat]) is een straat aan de rand van het centrum van Tartu.

Voornoemd stempeltje was bij twee enveloppen op de achterzijde en op één envelop op de voorzijde geplaatst. Op alledrie enveloppen was (door de dienstdoende postbeambte?) met de hand vermeld: Väärtus (=Waarde) + bedrag in roebels. Ik vermoed dat met de enveloppen bankbiljetten werden verzonden en dat ze daarom werden aangetekend met verzekerde waarde. Op de achterzijden is (door dezelfde beambte) de berekening van het porto opgeschreven. Hoe is nu dit porto tot stand gekomen? Met het vergelijken van de gegevens op de enveloppen in combinatie met de voorbeelden die de heer Kromm in zijn artikel in Eesti Post nr 43 geeft leid ik af dat het porto als volg werd samengesteld, n.l. het porto voor het gewicht en bestemming (hier binnenland) + het porto voor het aantekenen van de waarde + het porto voor het verzekeren van de waarde (n.l. 10% van de te verzekeren waarde).

Afb. 1a (50 %)

Afb. 1b (50 %)

aanget. waarde (Rbl)	porto perfoestrook + zegels (Rbl)	vertrek-stempel Tartu	aankomst- stempel Elva	gewicht (g)	10 % van aanget. waarde	samenstelling tarief (Rbl)
90,-	18,60+0,40= 19,-	23-03-92	24-03-92	20	9,-	1,- + 9,- + 9,-
240,-	33,60+0,40= 34,-	07-04-92	08-04-92	20	24,-	1,- + 9,- + 24,-
1000,-	104,70+7,30=112,-	25-04-92	26-04-92	22	100,-	3,- + 9,- + 100,-

Wellicht kunnen lezers mijn conclusies betreffende de opbouw van het porto bevestigen, en dan met name ten aanzien van het percentage van de te verzekeren waarde.

Ter verduidelijking van e.e.a. hierboven een schema.

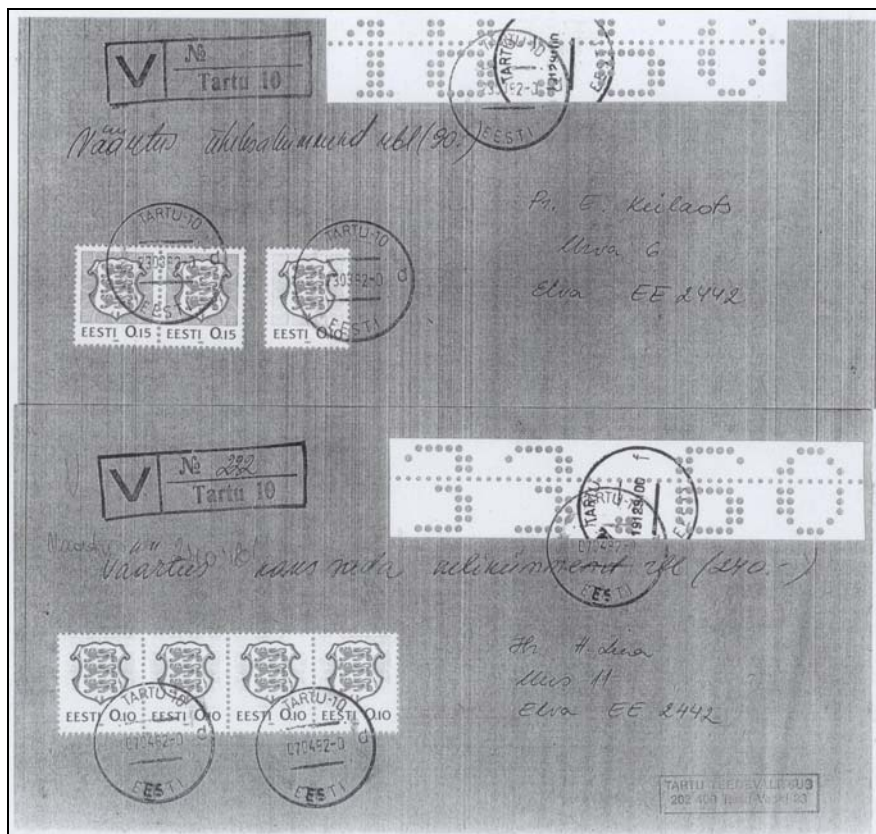
Literatuur:

Eesti Muinsuskaitse Seltsi Filateelia-toimkond (2005): Eesti Vavariigi Postnargid ja Tervikasjad Kataloog / Catalogue of Republic of Estonia Postage Stamps and Postal Stationary. 7th ed., 162 pp.

Kromm, M. (2006): Wertbriefe in Wandel der Zeit. Eesti Post (ArGe Estland) nr 43, pp. 21-29.

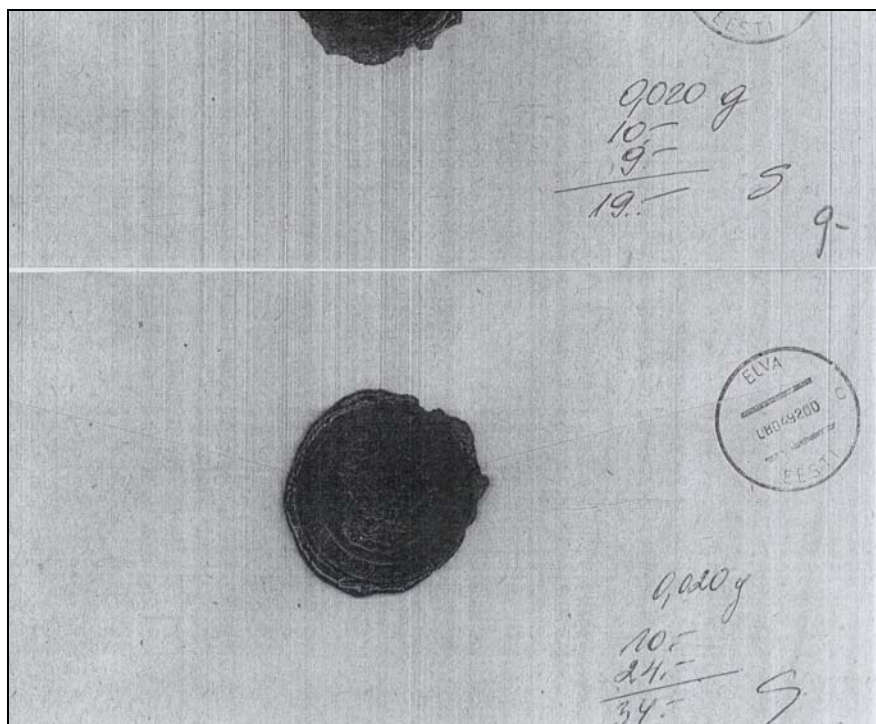
Afb. 2a (52 %)

Twee poststukken met Tartu perfoestroken

Afb. 2b (62 %)

Deel van de achterzijden.

**SPOORPOST IN LITOUWEN 7 : LIJN 13-14, 15-16, 19-20, 21-22 EN
DE ONGENUMMERDE LIJN UKMERGĖ - JONAVA**

Jan Kaptein
Eugenijus Uspuras

In deze aflevering van de serie artikelen over de Litouwse spoorpost, besteden we aandacht aan de nog niet eerder besproken lijnen in het onafhankelijke Litouwen tijdens het interbellum.

Trajekt 13-14

Lijn 13 was de aanduiding voor het traject Kaunas-Alytus, en lijn 14 dus voor Alytus-Kaunas.

Er is wel een vreemde onderbreking geweest: volgens Fugalewitsch was de aanduiding lijn 14 tussen 1934 en 1938 in gebruik voor het traject Kanas-Alytus.

De typen stempels van de vorige afleveringen nog eens op een rij:

1. Groot-rond doorsnede 30 mm)
met trajectnummer onderin
2. Klein-rond (doorsnede 25 mm)
met drie sub-typen
 - a. trajectnummer onderin
 - b. trajectnummer bovenin en
kenletter onderin
 - c. beide plaatsnamen

3. Ovaalstempel

Het oudste stempel, type 1, komt niet voor op dit traject. Type 2b, klein-rond, met het trajectnummer bovenin en kenletter onderin, was in gebruik tot 1927 (*afb. 1*).

In eerste nummer van HBG (1983) wordt ook een stempel type 2a getoond: het trajectnummer 14 onderin (19-11-1923).

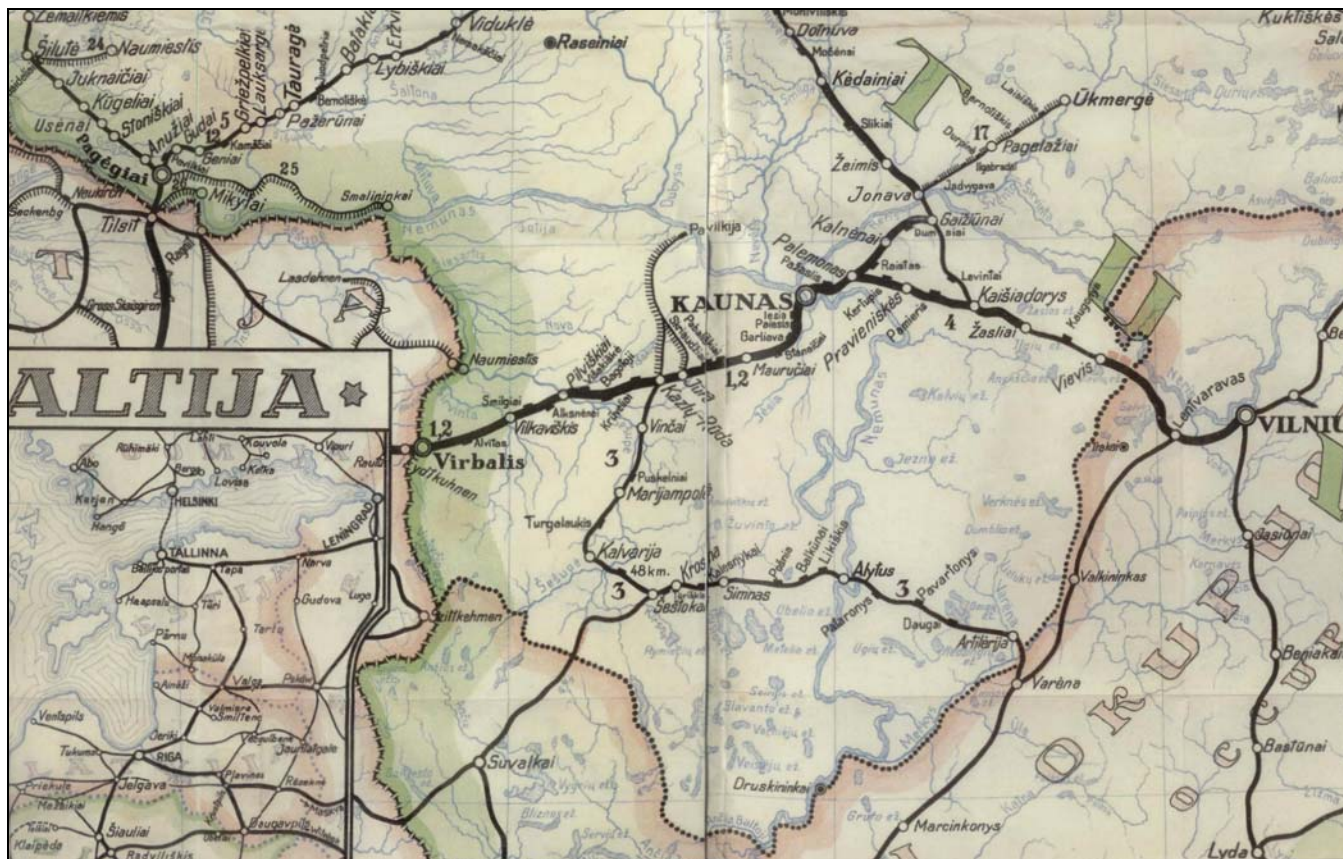
Afb. 1 (ex. *Eugenijus Uspuras*)

Kaart naar Šventežeris met het spoorstempel van lijn 13, type 2b, met datum 15-4-1927 en kenletter 'a'. Blijkbaar geschreven in Mariampolė.

Afb. 2 (ex. *Eugenijus Uspuras*)

Brief met het ovale spoorstempel van lijn 13, datum 13-11-1934 en kenletter 'A'.

Afb. 3 (67 %) (ex. Eugenijus Uspuras) Spoorkaart uit de jaren dertig.

In de periode 1927-1941 zien we op deze lijn de ovale stempels, type 3 (afb. 2).

Bij de kaart

Op de kaart hierboven ziet u de spoorlijn van Kaunas naar Alytus in het zuiden. De lijn loopt verder oostwaarts, maar komt dan bij de 'grens' met het door Polen bestuurde Vilnius-gebied. De verbinding tussen Alytus en het -toen Poolse- Varėna werd niet meer gebruikt en is ook later niet meer hersteld.

Op de kaart is ook de spoorlijn van postroute 15-16 te zien: Kaunas - Vievis. Ook Vievis was 'grensplaats' geworden door de bezetting van het Vilnius-gebied. Het spoorverkeer was dan ook zeer beperkt en pas in 1928

werd een tweede spoor aangelegd tussen Kodainiai en Vievis. Onder Poolse druk ging de Pools-Litouwse grens weer open op 19-3-1938 en kon de verbinding tussen Kaunas en Vilnius hersteld worden. Tussen Vievis en Landwarono waren de sporen verroest of verdwenen en de dwarsliggers verrot of verbrand waren. Pas vanaf 11 april 1938 reden er weer treinen. Op 10-10-1939 ging een deel van het Vilnius-gebied weer naar Litouwen en ook de spoorpostroutes worden aan de nieuwe situatie aangepast.

Links bovenin is nog lijn Smalininkai – Pagėgiai, eerst het traject van spoorpostroute 15 – 16 (1924-1928), daarna van postroute 19 – 20 (1928-1934). Deze smalspoorlijn (Pogegen-Smallenincken) werd op 1-8-1902 geopend.

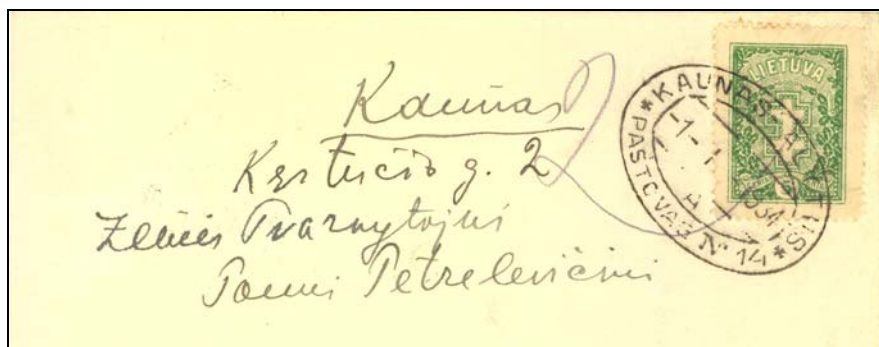
	Platieji vienvėž. geležink. Lignes à une voie normale.
	Siaurieji geležinkeliai. Lignes à voie étroite.

Afb. 4 (ex. Eugenijus Uspuras)
Brief, verzonden 16-3-1927, met het
stempel van spoorpostroute 14, kenlet-
ter 'B'.

Afb. 5 (ex. Eugenijus Uspuras)
Kaart, 15-4-1933, met het ovale stem-
pel van spoorpostroute 14, kenletter
'a'. De kaart moest naar Kaunas, en in
de tekst is te lezen, dat de kaart in Aly-
tus is geschreven. Hij ging dus de
goede kant op.

Afb. 6 (ex. Eugenijus Uspuras)
Briefje, verzonden 1-12-1934, kenletter
'A'.

STEMPELTYPES ROUTE 13-14 MET DATA

U = collectie Uspuras F = stempelboek Fugalewitsch H = artikel in HBG 1

Trajekt	Trajekt	Stempeltype	Kenletter	vroegste		laatste
13	Kaunas - Alytus (1920-1927)	2b	a	15-4-1927 (U)		
		3	a	?-?-19?? (F)?????		
		3	A	3-2-1933 (U)	13-11-1934 (U)	10-10-1939 (F)
14	Alytus - Kaunas (1920-1927)	2a	--	19-11-1923 (H)		
		2b	B	25-6-1926 (F)	29-12-1926 (U)	16-3-1927 (U)
	Alytus Kaunas (1927-1934)	3	a	5-11-1927 (H)	5-5-1928 (F)	15-4-1933
	Kaunas Alytus (1934-1937)	3	A	1-1?-1934 (U)	11-3-1934 (F)	?-?-1936 (U) 26-5-1946 (U)
	Alytus-Kaunas (1937-41)	3	A	16-10-1937 (U)		

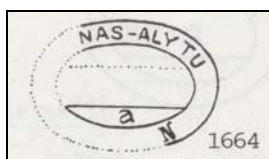
Type 2a: klein, trajectnummer onder in stempel Type 2b: klein, trajectnummer boven in stempel Type 3: ovaal

Kaunas - Alytus

Stempeltype 2a is dus alleen in HBG voor route 14 gesignaleerd.

Stempltpe 2b heeft bij route 13 kenletter 'a' (afb. 1) en bij route 14 kenletter 'B' (afb. 4).

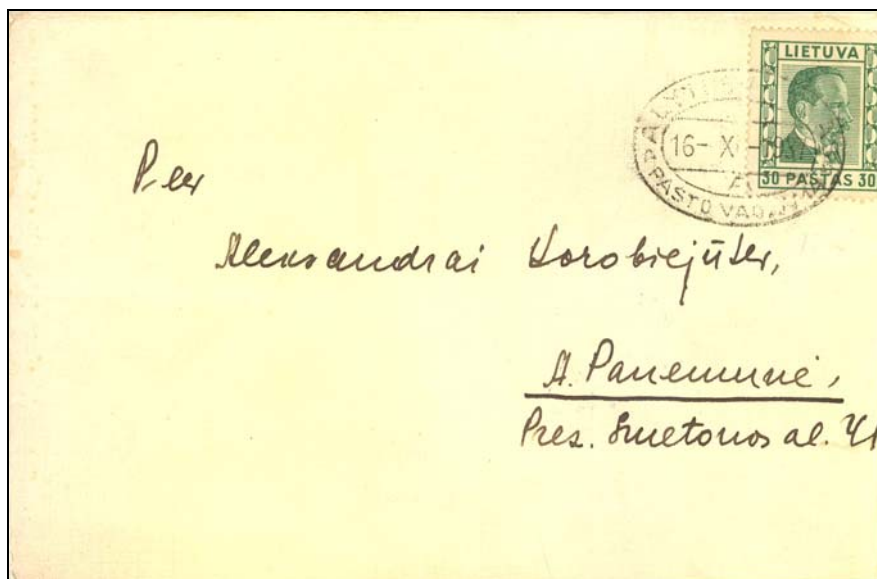
Het ovale stempeltype 3 heeft eerst kenletter 'a' bij route 14 duidelijk (afb. 5), voor route 13 bij Fugalewitsch gesignaleerd zonder duidelijk jaartal:

Later heeft het ovale stempel kenletter 'A' bij route 13 (afb. 2) en bij route 14 (afb. 7):

De verandering in het stempel van route 14 in de periode 1934-1937 blijft vreemd. Ook als we naar het briefje hiernaast (afb. 6) kijken, dan zien we dat het briefje naar Kaunas moest, het startpunt van lijn 14. Het lijkt erop dat het stempel deze periode voor beide richtingen gebruikt werd.

In het stempel hieronder is de aanduiding weer Alytus – Kaunas.

Afb. 7 (ex. Eugenijus Uspuras)

Brief, verzonden 16-10-1937, via spoorpostroute 14, met het ovale stempel, kenletter 'A'. De brief gaat richting Kaunas en de eindbestemming is Panemunė, een klein plaatsje 8 km ten zuiden van Pagėgiai.

Op de spoorkaart hiervoor is ook een spoorlijn aangegeven tussen Alytus en Varėna

Tegenover Alytus (toen OLITA) ligt aan de overzijde van de rivier Nemunas de plaats Poterony (toen POTARANTSY). Tussen deze laatste plaats en Varėna (toen ORANY) werd reeds in februari 1895 de spoorlijn geopend. Op 15 oktober 1899 werden Alytus en Poterony verbonden met een spoorbrug. De terugtrekkende Russische troepen vernietigden in augustus 1915 deze brug, maar de Duitsers maakten een nieuwe brug en de verbinding was weer hersteld. Met de Poolse bezetting van Varėna rijden de treinen – tot 1927- tot Artillerija, vlak voor de nieuwe 'grens'. In de tweede wereldoorlog werd de spoorverbinding weer

verbroken, en men besloot het deel tussen Alytus en Varėna niet meer te herstellen. Hierbij speelde ook een rol dat het dan niet meer nodig was de spoorbrug te herstellen¹. Het spoorpoststempel van route 14 wordt ook nog een zeer laat gebruikt op een document. Het is een document bij de verzamelde inkomsten van het station om af te leveren bij de stationschef. Dit was de verantwoordelijkheid van de beampten van de spoorpost, dus meestal vinden we op dergelijke documenten een stempel van de spoorwagonpost of het spoorpostkantoor (afb. 8).

¹ Informatie hierover op internet: www.olitaorany.projektas.lt/olita_orany_istorija_en.htm

9933

ПУТЕВАЯ ВЕДОМОСТЬ № _____
по сбору станционной выручки и по раздаче начальникам станций
порожних сумок за _____ 1945 г.

№ п.п.	Название станций	Сдано сумок для доставки в багаж или нач. станции		Сдано о порошках или других вещах	Размер сумм вложенных в сумки		Подпись начальника станции
		Количество (прописью)	№		наличными	Документами	
1	Копискода	1	1	1	14804452		
	Кисо	1	446				

Расписка № 1

к путевой ведомости № _____

выдана _____

в том, что принято _____

штук кожаных (брезентовых) мешков за номерами, указанными в путевой ведомости № _____ для раздачи начальникам станций.

Подпись агента, ниссасирующего выручку _____

1945 г.

Расписка № 2

к путевой ведомости № _____

выдана представителю _____

в том, что от него принято _____

штук кожаных (брезентовых) мешков с выручкой станций согласно путевой ведомости № _____

Подпись агента Госбанка, уполномоченного на прием сумок с выручкой _____

1945 г.

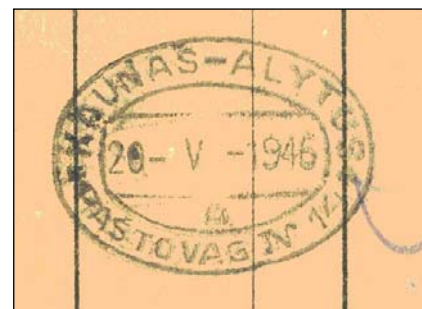
Тип. из-ва „Железнодорожник Литвы“ зак. № 800—10000

Trajekt 15-16

Lijn 15 is in 1924 de aanduiding voor het traject Pagėgiai - Smaleninkai en lijn 16 dus voor Smaleninkai - Pagėgiai. Voor beide richtingen wordt het stempel type 2c gebruikt, met de beide plaatsnamen in het stempel.

Wel wordt Pagėgiai in de beide stemfels fout gespeld als 'Pajėgiai'.

Afb. 8 (ex. Eugenijus Uspuras)
Document uit 1946 met het stempel van spoorpostroute 14, Kaunas-Alytus, 26-5-1946.
Titel van het document: 'Route verklaring Nr. ...'

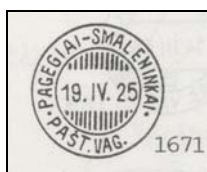
Afb. 9 (ex. Eugenijus Uspuras)
Kaart, verzonden ?-7-1926, stempeltipe 2c, zonder de routenummers
Onderin leek eerst 16 te staan, maar er staat –na flink vergroten- VAG.

In HBG wordt ook nog een stempel getoond van dit type met route 16 en de juist geschreven plaatsnaam, maar de plaatsnamen staan nu bovenin

In 1924-1927 worden stempels van hetzelfde type, nu met Pagėgiai, gebruikt, maar zonder nummeraanduiding (afb. 9).

Fugalewitsch toont de andere richting:

Ook type 2b, een klein-rond stempel met het trajectnummer bovenin, wordt gebruikt (1925?-1928?). In dit stempel staan bovenin beide trajectnummers, 15-16, vermeld en onderin de kenletter 'a'.

Daarna wordt de aanduiding van spoorpostroute 15-16 voor een ander traject gebruikt: Kaunas – Vievis (1928-1939) (afb. 10, 11 en 12). Zoals we bij de spoorkaart hiervoor gezien hebben was Vievis eindpunt op de lijn richting Vilnius.

Afb. 11 (ex. Eugenijus Uspuras)
Brief, verzonden 10-5-1938, kenletter a, via spoorpostroute 15, Kaunas – Vievis, en terug 12-5-1938 vanuit Vilnius. Aankomst Kaunas op 13-5-1938.

Afb. 10 (ex. Eugenijus Uspuras)
Kaart, verzonden 18-12-1931, via spoorpostroute 15, Kaunas – Vievis.

STEMPELTYPES ROUTE 15-16 MET DATA

U = collectie Uspuras F = stempelboek Fugalewitsch H = artikel in HBG 1 K = collectie Kaptein

Trajekt	Trajekt	Stempeltype	Kenletter	vroegste		laatste
15	Pajėgiai-Smaleninkai (1924)	2c	--	25-8-1924 (H)		
Nr. --	Pagėgiai-Smaleninkai (1924-1925)	2c	--	19-4-1925 (F)		
15-16	(Pagėgiai-Smaleninkai) (1925?-1928?)	2b	a	30-8-1926 (H)		
15	Kaunas - Vievis (1928-1939)	3	a	?-3-1929 (F)	18-12-1931 (U)	10-5-1938 (U)
	Kaunas – Landwarów (1939)	3	A	?-2/3/7-1939 (F)		
	Kaunas - Gudagai (1939-1940)					
	Kaunas – Vilnius – Turmantas (1940)	3	b	20-5-1940 (F)		
	Kaunas – Vilnius – Kena (1940-1941)	3	a	?-?-1941 (F)		
16	Smaleninkai - Pajėgiai (1924)	2c	--	19-6-1924 (F)		29-8-1924 (H)
16	Smaleninkai - Pagėgiai	2c		13-10-1924 (H)		
Nr --	Smaleninkai - Pagėgiai (1924-1925)	2c	--	19-4-1924 (???) (F)	?-7-1926 (U)	7-7-1927 (H)
16	Vievis – Kaunas (1928-1939)	3	a	4-4-1929 (F)	22-10-1933 (K)	4-12-1934 (H)
	Landwarów – Kaunas (1939)					
	Gudagai – Kaunas (1939)	2c	a	12-6-1940 (H)		19-6-1940 (F)
	Turmantas – Vilnius - Kaunas (1940)					
	Kena – Vilnius – Kaunas (1940-1941)	3	a	?-12_1940 (F)		7-8-1947 (U)

Type 2b: klein, trajectnummer boven in stempel Type 2c: klein, plaatsnamen in stempel Type 3: ovaal

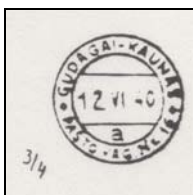
Afb. 12 (ex. Jan Kaptein) (59 %)
Brief, 22 (?) -10-1933, verzonden vis
spoorpostroute 16, Vievis – Ksunas.

Op de spoorpostroute Kaunas – Vievis zien we in beide richtingen alleen het ovale stempeltype 3.

Als op 10-10-1939 het Vilnius gebied weer Litouws wordt, dan verschijnt in het stempel de aanduiding Kaunas – Landwarów. Op de spoorkaart is deze plaats vlak over de –dan voormalige– grens te vinden, maar onder de Litouwse naam. Het is wat vreemd dat men in de stempels de aanduiding ‘Landwarów’ gebruikte: de Poolse naam. In de tsarentijd werd ook de Poolse benaming gebruikt ЛАНДВАРОВО (LANDWAROWO). De Litouwse naam is Lentvaris of Lentvariškės. Op de spoorkaart ligt de plaats nog in het dan Poolse gebied op de lijn naar Vilnius. Hier is ook een aftakking van de lijn naar het zuiden, richting Varėna.

Daarna zien we kort de naam Gudagai in de stempels. Deze plaats ligt verder oostwaarts, nu net over de huidige Litouwse grens.

In 1940 wordt het traject van de spoorpostroute weer gewijzigd en gaat nu vanuit Kaunas via Vilnius naar Turmantas in het uiterste noorden van het voormalige Vilnius-gebied, bij de Letse grens (afb. 14).

In de periode 1940-1941 gaat het traject weer via Vilnius naar het oosten, en zien we in de stempels de plaats Kena. Deze plaats ligt oostwaart op de lijn, vlak voor de huidige Litouwse grens.

Afb. 13b

Stempels uit deze periode 1939-1941 met al deze wijzigingen zijn uitaard zeldzaam. Witold Fugalewitsch laat er een aantal zien, maar er zijn hier toch wat lege plekken in zijn stempelboek.

ПУТЕВАЯ ВЕДОМОСТЬ № 1

по сбору станционной выручки и по раздаче начальникам станций

порожних сумок за 7-8-194 г. поезда 209

№ п. п.	Название станций	Сдано сумок для доставки в банк или нач. станций		Состояние сумок по прибытии	Размер сумм вложенных в сумки		Подпись начальника станции
		Количество (прописью)	№№		излич-ными	Докумен-таль	
1	Лентварис	одна	442	хор.	3930	✓	Монета
2	Белые	одна	2	хор.	824	✓	Синица
3	Маслино	одна	5	хор.	873	✓	Масло
4	Камингари	2	2	хор.	2463	✓	Жуль
5	Бравашино	одна	2	хор.	264	✓	Жуль
6	Талейно						
7	Мусденей	одна	4	хор.	674	✓	Жуль
8	Оморо	6	6	хор.	9234	✓	

Расписка № 1

к путевой ведомости № _____

выдана _____

в том, что принято _____

штук кожаных (брезентовых) мешков за _____

номера, указанными в путевой ведомости № _____ для раздачи начальникам станций.

Подпись агента, инкассирующего выручку _____

194 г.

Расписка № 2

к путевой ведомости № _____

выдана представителю _____

в том, что от него принято _____

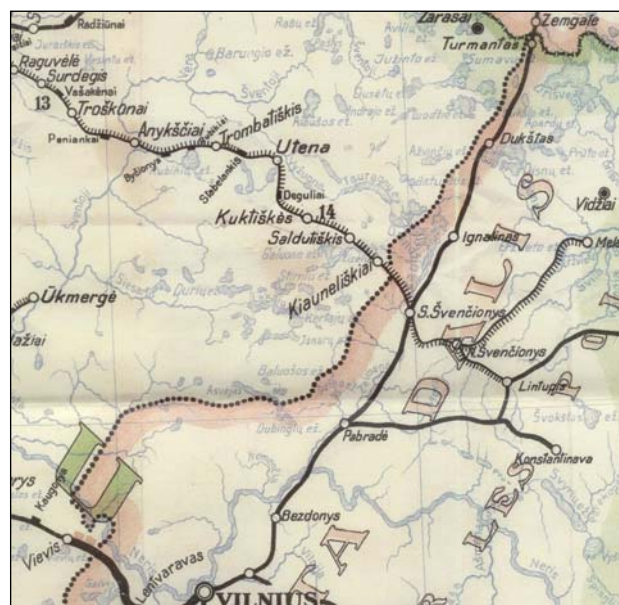
штук кожаных (брезентовых) мешков с выручкой станций согласно путевой ведомости № _____

Подпись агента Госбанка, уполномоченного на прием сумок с выручкой _____

194 г.

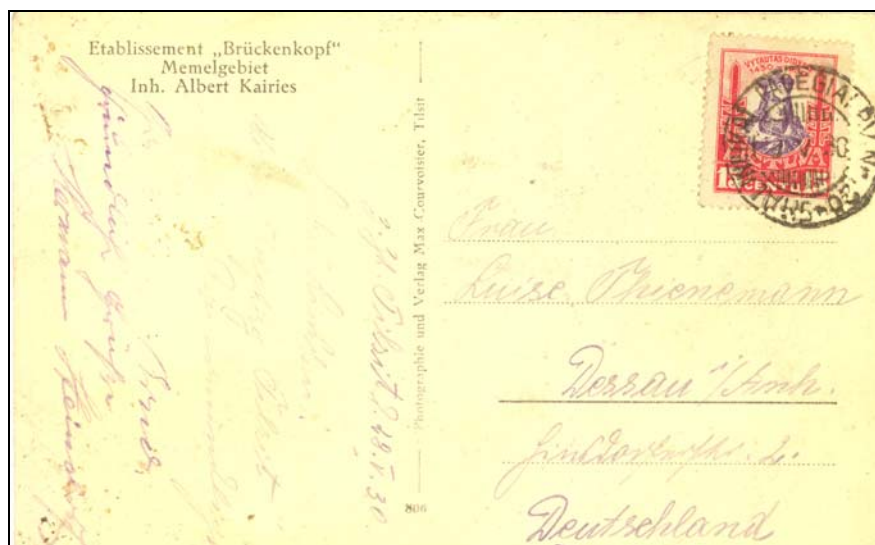
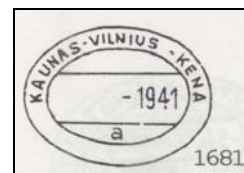
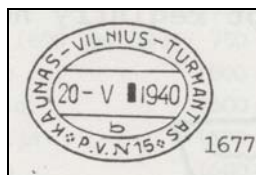
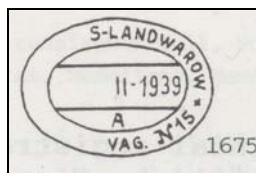
Тип. «Литва» г. Вильнюс. Лич. № 1120-10.0.0

Afb. 13a (ex. Eugenijus Uspuras)
Document met het stempel van spoorpostroute 16.

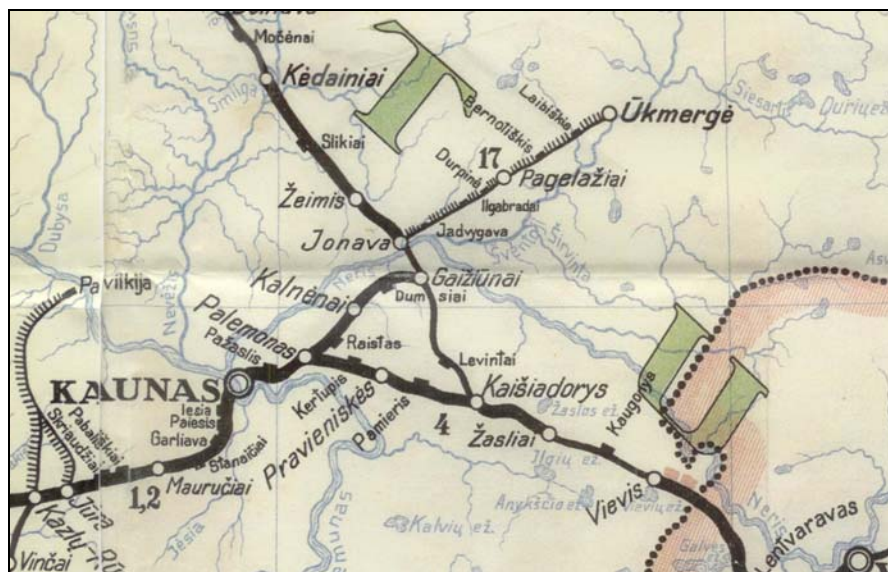

Afb. 14
Kaart met Turmantas in het uiterste noorden van het voormalige Vilnius-gebied.

Stempels van route 15-16 uit het stempelboek van Witold Fugalewitsch:

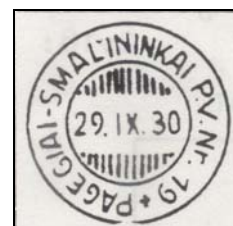
Afb. 15 (ex. Eugenijus Uspuras)
Kaart met op de beeldzijde een afbeelding uit het 'Memelgebiet', verzonden via spoorpostroute 20, 2-5-1930.

Trajekt 19-20

Op het traject Pagėgiai – Smaleninkai rijdt tot 1928 lijn 15-16, maar dan komt op dit traject lijn 19-20. Dit blijft zo tot 1934. Na 1934 is er geen spoorpostroute op dit traject. Als deel van het Memelgebied gaat het gebied op 23 maart 1939 terug naar Duitsland en wordt het weer Pogegen – Schmaleninken.

Als stempeltype zien we op dit traject alleen type 2c, klein-rond met beide plaatsnamen.

route 19

route 20

Lijn 19 is in 1940-1941 nog even de aanduiding voor het traject Vilnius – Varėna, en lijn 20 dus voor de andere richting. Van deze korte periode zijn (nog) geen stempels gesignaleerd.

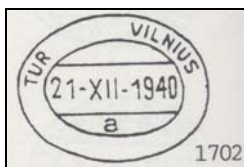
STEMPELTYPES ROUTE 19-20, 21-22 en Ukmergė-Jonava MET DATA
U = collectie Uspuras F = stempelboek Fugalewitsch H = artikel in HBG 1

Trajekt	Trajekt	Stempeltype	Kenletter	vroegste		laatste
19	Pagėgiai - Smaleninkai (1928-1934)	2c	--	29-9-1930 (H)		
19	Vilnius - Varėna (1940-1941)					
20	Smaleninkai – Pagėgiai (1928-1934)	2c	--	20-5-1928 (H)	4-12-1929 (F) 15-12-1929 (U) ?-5-1930 (U)	4-4-1931 (U)
20	Varėna - Vilnius (1940-1941)					
21	Vilnius – Turmantas (1940-1941)					
22	Turmantas – Vilnius (1940-1941)	3	a	21-12-1940 (F)		
Geen nr	Ukmergė - Jonava (1937-1940)	3	a	20-11-1938 (F)		
		3	B	23-11-1937 (U)		14-5-1940 (F)
	Jonava – Ukmergė (1938-1940)					

Type 2c: klein, plaatsnamen in stempel Type 3: ovaal

Trajekt 21-22

Spoorpostroute 21-22 was een heel korte periode de aanduiding voor het traject Vilnius - Turmantas (1940-1941). Witold Fugalewitsch signaleert een stempel:

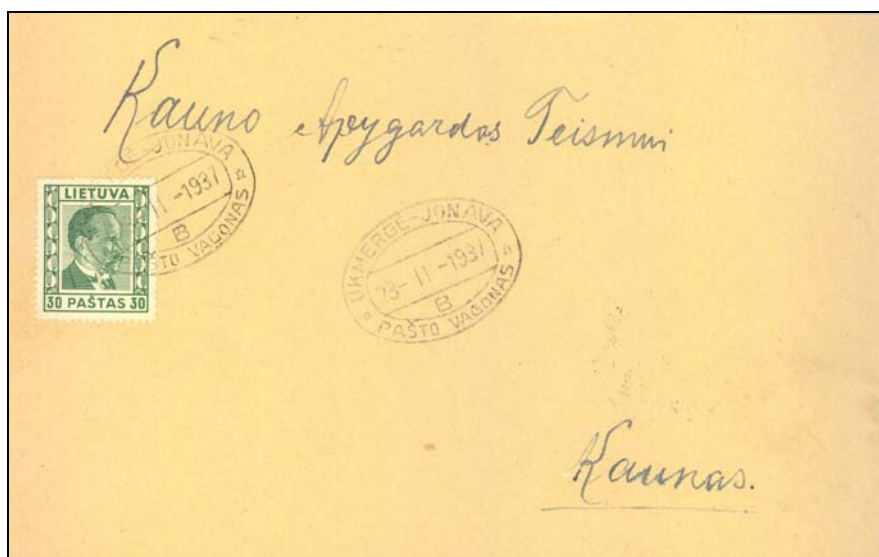

Ukmergė – Jonava

De periode 1938-1940 was ook een spoorpostroute in gebruik zonder nummer: Jonava – Ukmergė en Ukmergė – Jonava.

Op de kaart hiernaast is te zien dat het een smalspoorlijn was.

◀

Afb. 14 (ex. Eugenijus Uspuras)
 Brief, 23-11-1937 verzonden.

De duidelijkere stempels uit het stempelboek:

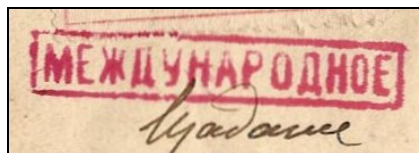
EEN ONSCHULDIG LIJKEND STEMPEL MET EEN VREEMDE GESCHIEDENIS, ALIAS EEN FILATELISTISCHE HULPKREET

Olav Petri

Kijk bijvoorbeeld op de enveloppen die jarenlang op mijn instituut binnenkwamen. Die hadden vaak een voorgedrukte adressering in het Engels en als bestemming werd dan “Netherlands” genoemd. Regelmatig trof ik handgeschreven verduidelijkingen aan, in het Cyrillisch, die aangaven dat het om Nederland ging. Die aantekeningen waren dan niet door de afzender geschreven maar in een ander handschrift, mogelijk aan het loket.

Een verdacht stempel?

In de periode die loopt van 1950 tot 1968 zijn poststukken met een buitenlandse bestemming bijna altijd voorzien van een handstempel МЕЖДУНАРОДНОЕ, dat “INTERNATIONALE (zending)” betekent.

In Rossica 125 schreef David Skipton, een autoriteit op gebied van censuur, over dit stempel dat het vermoedelijk om een controlestempel ging, en wel in gebruik bij het alledaagse postverkeer.

Men controleerde de buitenlandse contacten van burgers. Skipton wees met name op scherpe inkepingen en andere beschadigingen die op stempels te vinden zijn en die kunnen dienen om na te gaan welke postcensoren aan het werk waren. Hij bracht 2000 stukken in schema's onder en probeerde enig systeem te ontdekken. Hetzelfde deed P.J. Campbell in Rossica 128-129, en wel op een op wiskunde gebaseerde methode waarbij zelfs de “kromme van Gauss” wordt toegepast.

Postbeambten in de USSR waren vaak, wellicht zelfs meestal, niet vertrouwd met het Latijnse alfabet en nog minder met het Engels. Dat is niet veranderd sinds de opheffing van de USSR.

Afb. 1

Enveloppe van Frankrijk naar de USSR met een voor postale doeleinden onnodig stempel “internationaal”. De brief werd verzonden op 16 januari 1951 en kwam in Riga aan op 26 januari, getuige het stempel op de achterzijde.

Dit artikel is erg moeilijk te volgen en bied eigenlijk geen nieuwe stof, maar lijkt de bevindingen van Skipton te onderstrepen. Als ik het goed heb begrepen, dan kon hij soms vaststellen dat het stempel niet altijd aangebracht was op het kantoor van verzending maar op een verzamelkantoor.

Na de val van de Sovjet-Unie is inmiddels een en ander gepubliceerd over de politieke controle in dat land en ook het bestaan van postcontrole is daarbij genoemd. Er bestaan beschrijvingen van de censuur, van politieke controle op kunst en wetenschap enz. enz, ook over een uitgebreid netwerk van postcontroleurs, van de organisatie die de controles uitvoerde en van de massaliteit van de controle. Poststukken van voor 1950 tonen vaak an-

dere, vaak subtiele tekenen van postcensuur. Daarover publiceerde Andrew Cronin in The Post-Rider nummer 38.

Tien jaar later

Toen Ivo Steyn me destijds op deze materie attent maakte, had ik zo mijn twijfels. Immers, de stempels waren postaal nuttig, beschadigde stempels zijn meer regel dan uitzondering in de USSR en ook zijn er veel stempels in omloop van gewoon slechte kwaliteit, zogenaamde “brak” in het Russisch, een woord dat alleen door zijn klank al aangeeft dat het zoiets als knoeiwerk betekent.

Toch had Skipton een ijzersterk punt en daarom bleef de zaak me intrigeren. Het stempel komt namelijk ook voor op post die het land binnenkwam. En in dat geval heeft het weinig nut voor de postsorteerder of loketbeambte. De buitenlandse brief is immers al in het land gearriveerd.

Een tweede punt van belang ligt in het feit dat het stempel in de loop van 1968 niet meer is gebruikt. Als het een postaal nut had gediend, dan zou dit betekenen dat alle postbeamten een cursus in een vreemde taal hadden gehad. Dat dit niet het geval was, moge blijken uit de recente postale aanwijzingen die ik boven noemde. De gedachte is, dat de postcontrole doorging, maar via een procedure die geen afstempeling meer behoefde.

Ik las de betreffende literatuur nog eens en ging het internet op. Daar trof ik na lang zoeken een site waarop ene Shteinberg in het Russisch uitlegde hoe de censuur en registratie verliep. Maar helaas niet in zodanige details dat hij inging op gebruikte stempels. Uitgebreide correspondentie met David Skipton leverde eigenlijk weinig nieuws op. Hij zal via een door mij gevonden postcensor proberen te benaderen die nu in Israël woont en die over het onderwerp publiceerde (Политконтроль и цензура, Р. Звягина).

Hoogstwaarschijnlijk is deze publicatie verkrijgbaar in het Russisch of Ivriet. Ik kon hem helaas via Google niet vinden op basis van de Russisch-talige titel die Shteinberg noemt.

Hulp nodig

We zitten dus met een probleem. Er bestond postcensuur in de naoorlogse communistische periode, getuige verdachte afsluitingen en afstempelingen, controletekens etcetera. Getuige ook mededelingen van dissidenten, bijvoorbeeld Zjores Medvedev, die schrijft dat hij aan afstempelingen kon zien dat er minstens 8 controlepunten werkten in Moskou. Helaas is niet bekend, welke afstempelingen hij bedoelde.

VRAAG 1

Wie weet waar Medvedev op doelde? Onnodige doorgangsstempels van tussenkantoren?

VRAAG 2

Er is nog geen “smoking gun” aange troffen wat betreft bovengenoemd onschuldig ogende stempel. Wat we zoeken, is een notitie in een publicatie waarin iemand vertelt hoe hij als controleur te werk ging.

VRAAG 3

Wat bij mij in elk geval ontbreekt, is een voldoende hoeveelheid post die vanuit het buitenland de USSR binnenkwam. Ik laat als illustratie een enveloppe zien naar ons baltische gebied met in rood het bewuste stempel. Hebt u dergelijke stukken als scan beschikbaar? Graag!

N.B.

Ik hoop uitvoeriger op deze zaak in te kunnen gaan in een artikel dat ik schrijf voor de studiegroep Oost Europa Filatelie.

◀

Literatuur

David Skipton in *Rossica* 125, 1995 (Het eerste, grote artikel)

Andrew Cronin in *Post-Rider* 38, 1996 (Artikel over andere verdachte stempels)

P. Campbell in *Rossica* 128-129, 1997 (Het “wiskundige artikel”)

Mark Shteinberg op www.Russian-Bazaar.com (In het Russisch)

RUSSISCHE BRIEVEN ZONDER POSTZEGELS NAAR HET BUITENLAND : DEEL 1

Ivo Steijn

“Het verleden is als een vreemd land. Men doet dingen daar anders.”

Als we teruggaan in de tijd hebben we geen voorstelling meer van de post zoals we die nu dagelijks meemaken. Het grote keerpunt voor Russische post naar het buitenland is het jaar 1876.

Post naar het buitenland (nauwkeuriger, naar andere leden van de WPU) wordt vanaf dan, onafhankelijk van de bestemming, gefrankeerd met een uniform tarief van 8 kopeken (korte tijd later verlaagd tot 7). Post van voor 1876 laat, afhankelijk van het land van bestemming, een grote variatie aan tarieven zien. Gaan we verder terug in de tijd, dan raken we nog een andere belangrijke informatiebron kwijt: voor 1864 kon post naar het buitenland niet met postzegels worden gefrankeerd en na dat jaar was frankeren met zegels gedurende enige tijd zelfs niet verplicht.

Russische ongefrankeerde post naar het buitenland is een behoorlijke puzzel. Zonder zegels om ons te helpen, moeten de tarieven ontdekt worden op grond van verschillende, min of meer duidelijke, aanwijzingen. We zien een massa postale aantekeningen die moeilijk te interpreteren zijn. Maar als je eenmaal enigszins doorkrijgt wat er aan de hand is, dan leveren die poststukken een scala aan intrigerende puzzels.

In dit eerste deel van “Ongefrankeerde post naar het buitenland” nemen we aan aantal algemene uitgangspunten onder de loep die van belang zijn bij het onderzoeken van deze post

Afb. 1 (49 %)

De eenwording van Duitsland.

De kaart is overgenomen uit de The Times Atlas of World History, aangepaste derde editie 1990. Pruisische gebieden grensden zowel aan Rusland als aan Frankrijk en Nederland.

Onbetaalde, gedeeltelijke betaalde en volledig betaalde post

Het opvallendste kenmerk van ongefrankeerde post uit deze periode is dat een brief door de afzender zowel betaald als onbetaald kon worden verzonden. In het laatste geval betaalde de ontvanger het port bij ontvangst. Of nog erger: de afzender betaalde voor een deel van de reis en de ontvanger voor de rest.

Het is de moeite waard om ons eens even voor te stellen hoe dat in de praktijk werkte. Laten we zeggen dat iemand in Rusland een brief stuurde aan iemand in Holland en dat hij het port tot aan de Russische grens vooruit betaalde. Aan de Russische grens overhandigt de Russische post de brief aan Pruisen, dé poort naar de wereld: “Hier heb ik een brief naar Holland. Het Pruisische en Nederlandse port is niet betaald, dat moet je zien te ontvangen van de geadresseerde.

Wat de Russische post betreft is de brief betaald en dus hebben we geen verdere vorderingen". Pruisen brengt de brief naar de Nederlandse grens en daar verloopt het gesprek iets anders: "Hier is een brief voor de een of ander in Amsterdam, uit Rusland. We hebben hem dwars door Pruisen vervoerd, maar daarvoor nog geen geld gebeurd. Wilt U maar betalen !

Enig gevloek volgt. Goed, hier heeft U de 12 Gute Groschen die we U schuldig zijn. Die krijgen we wel terug van de geadresseerde".

De brief wordt in Amsterdam besteld en de ontvanger moet behalve het Nederlandse port ook nog de 12 Gute Groschen ophoesten die de Nederlandse post betaalde aan de Pruisen. Terwijl de brief van de Russische grens naar het westen reist, gaat het geld juist de andere kant op van Nederland naar Pruisen. Dat is altijd het geval met onbetaalde, zogenaamde "Porto" brieven: het geld gaat tegen de richting van de brief in.

Je zou ook kunnen zeggen dat Pruisen aan de grens de brief voor 12 Gute Groschen heeft "verkocht" aan de Nederlandse post. Dit woordgebruik komt u soms in posthistorische literatuur tegen .

Het verhaal is anders als het gaat om vooruit betaalde, zogenaamde "Franco" brieven. Nu zeggen de Russen tegen de Pruisen als ze de brief overhandigen: "Hier is een brief naar Holland, waarvoor het porto helemaal is betaald. U krijgt van mij 12 Gute Groschen voor uzelf en 4 stuyvers voor de Nederlanders".

Nu reizen de brief en het geld dus in dezelfde richting. De Pruisen ontvangen 12 Gute Groschen voor zichzelf en 4 stuyvers die ze aan de grens moeten doorgeven aan de Nederlandse post. Vanuit Pruisisch oogpunt gaat het om 4 stuyvers "Weiterfranco": een vooruitbetaling die ze met de brief doorgeven.

Het valt op dat er meerdere munteenheden in het geding zijn en daardoor moeten we de onderlinge wisselkoersen kennen (de Russische klant betaalde bij verzending op het postkantoor natuurlijk geen 12 Gute Groschen en 4 stuyvers) en de betrokken posteringen moesten iets weten van elkaars posttarieven.

Afb. 2

Afbeelding 1: In 1836 van Riga naar Lissabon passeert deze brief achtereenvolgens: Pruisen, België, Frankrijk, Spanje en Portugal, dus dat wordt flink zoeken. Uiteindelijk moest de ontvanger 840 reis betalen voor een brief van tussen de 3 and 3.5 oitava in gewicht.

Een keten van verdragen, gewoonten en misverstanden

Uit de voorbeelden moge duidelijk zijn dat iedere brief die door meerdere landen vervoerd werd bij iedere grenspassage mogelijk een ingewikkelde transactie te wachten stond.

Anders gezegd: bij iedere grenspassage moesten de betrokken landen een overeenkomst hebben waarin vast vastgelegd welke vooruitbetalingen toegestaan waren en om welke bedragen het ging. Soms lagen deze overeenkomsten vast in een uitgewerkt "Postverdrag" en in de periode 1800-1874 werd er een groot aantal van zulke postverdragen gesloten.

Post vanuit Rusland moest allereerst door Pruisen of Oostenrijk en de eerste verdragen met die landen werden gesloten in 1821, respectievelijk 1843. (Er ging ook wel post via Zweden, maar dat was altijd een kleine hoeveelheid). Voor deze verdragen werden gesloten waren de postale afspraken nogal informeel en als gevolg waren de mogelijkheden voor erg ingewikkelde transacties beperkt.

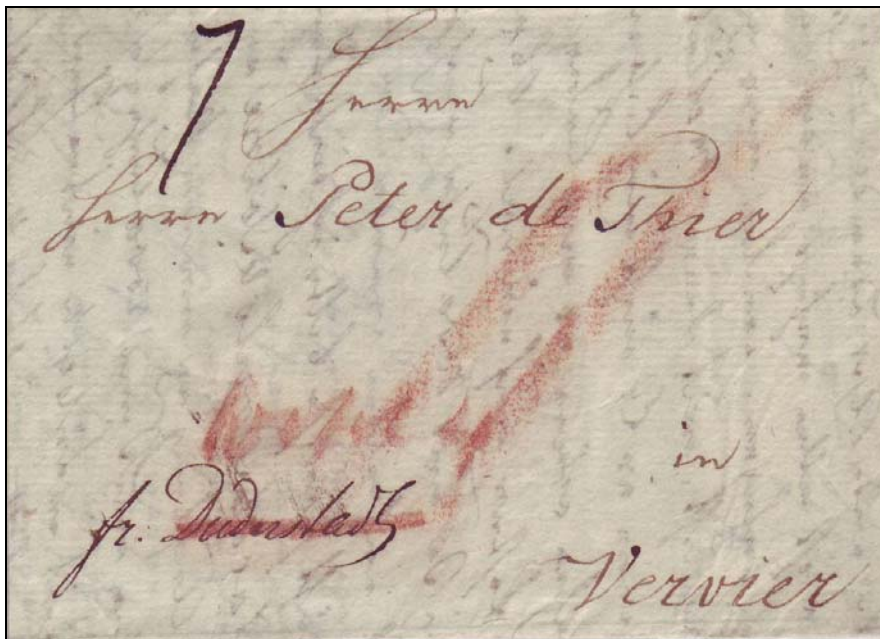
Zowel met als zonder verdragen ontstonden misverstanden. Soms was het port gedeeltelijk betaald waar alleen volledige betaling mogelijk was, soms

werden de verkeerde tarieven toegepast of volgde een brief de verkeerde

weg. Of beide. De ene keer werden de fouten ontdekt en de andere keer weer niet. Maar is het een wonder dat het soms fout ging gelet op de ingewikkelde tariefberekeningen in meerdere munteenheden ?

Een prachtig voorbeeld van zo'n misverstand (als het dat al was?) is de periode 1818-1821.

Pruisen had in 1817 een verdrag met Frankrijk gesloten waarin ondermeer was vastgelegd dat brieven naar Frankrijk óf volledig betaald óf geheel onbetaald dienden te worden verzonden: brieven die betaald waren tot aan de Franse grens waren niet toegestaan en werden behandeld als zijnde volledig ongefrankeerd verzonden. Maar in Rusland was men al 150 jaar gewend om voor brieven naar Frankrijk het Pruisische transittarief vooruit te betalen. Dus betaalde een Russische afzender het Pruisische transitbedrag (van Memel naar Aken) vooraf, maar als zijn brief bij de Franse grens arriveerde werd die behandeld als onbetaald vanaf Memel ! Te oordelen naar de transitstempels werden de Pruisen tweemaal voor hun diensten betaald: door de Russen als vooruitbetaling en

Afb. 3

In 1786 van Tukum naar Hodimont in de Oostenrijkse Nederlanden (zeg maar België), maar wie "franco Duderstadt" op de brief schreef had het mis. De brief werd pas in Berlijn gepost, met 4 gute Groschen vooruitbetaald port tot Wesel.

Afb. 4

Altijd de brief lezen! Anders kon u wel eens denken dat deze brief uit Mitau kwam, maar de afzender zat in Libau. Hint: de krabbel "franco Mitau" werd gewijzigd in "franco Riga" voor deze brief uit 1784 naar Riga.

door de Fransen die de brief als onbetaald vanaf Memel beschouwden en de Pruisen het traject Memel-Frankrijk vergoedden en dat bedrag later inden van de geadresseerde.

Je kunt je voorstellen dat Pruisen niet zoveel haast had om een einde te maken aan dit "misverstand".....

Europa voor 1871: een ingewikkeld gebied

Het werd er niet makkelijker op omdat Europa voor 1871 een ingewikkeld gebied was.

Het voornaamste probleem was dat er geen herkenbaar "Duitsland" bestond. In plaats daarvan werd het gebied tussen Rusland, Frankrijk, de Lage Landen en Zwitserland opgevuld door de "Duitse Staten": een ingewikkelde lappendeken van koninkrijken, hertog-, bis- en prinsdommen, keizerlijke gebieden, vrije steden en zelfs nog kleinere eenheden. Voor 1800 bestonden er meer dan 300 van die Duitse staten. Napoleon zorgde er met geweld voor dat de kaart er aanzienlijk eenvoudiger uit ging zien, maar na 1815 werden vele van deze vereenvoudigingen weer teruggedraaid. Postaal was het echter een stuk eenvoudiger.

Pruisen had zijn eigen postdienst, maar in een groot aantal van de overige Duitse Staten werd de postdienst gerund door de prinsen van Thurn & Taxis. Deze gezamenlijke postdienst was eigenlijk het enige dat de Duitse Staten (d.w.z. de meeste...) gemeen hadden. Na 1805 echter besloten diverse Duitse Staten om hun eigen postdienst op te zetten en kochten Thurn & Taxis uit. Zo kregen staten als Beieren en Baden in het begin van de 19de eeuw hun eigen postdiensten. Een "Duitse Staat" verdient speciale aandacht: de stad Hamburg. In deze Noordduitse stad hadden veel postadministraties, zowel Duitse als niet-Duitse, een eigen kantoor. Daardoor werd het een geschikte plaats voor het uitwisselen van post.

Tijdens Napoleons gedwongen vereenvoudiging van Duitsland werden al deze kantoren gesloten, met uitzondering van het kantoor van het groothertogdom Berg. Kort daarna werd Hamburg zelf geannexeerd,

maar na de val van Napoleon werden de kantoren weer geopend. Hoewel Hamburg geen grensstad was, functioneerde het vaak als plaats voor de uitwisseling van post.

Als we het toch over de Duitse Staten hebben kan ik gelijk wel vermelden dat de meeste noordelijke staten de Taler als munteenheid gebruikten (verdeeld in 24 Gute Groschen van 12 Pfennigen elk). Na 1825 was de Taler verdeeld in 30 Silbergroschen en daarom is het altijd de vraag met welke Groschen we te maken hebben. De meeste zuidelijke staten gebruikten de Zuidoost-Duitse of Rijnlandse Gulden als munteenheid (verdeeld in 60 Zuidoost-Duitse Kreuzer). Hamburg had, net als een aantal andere steden en Oost-Pruisen, zijn eigen munt.

Ergens anders op de kaart vindt u uit de tijd van voor Napoleon de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en de Oostenrijkse Nederlanden, nu respectievelijk Nederland en België. Na het onrustige herordenen van de kaart gedurende de Napoleontische tijd werd getracht van deze twee gebieden één Koninkrijk der Nederlanden te vormen. Dat hield stand tot 1830 toen de Belgen eindelijk genoeg hadden van hun noordelijke landgenoten en de aparte koninkrijken België en Nederland werden gevormd.

Het goede nieuws is dat Midden-Europa er een stuk eenvoudiger uitzag dan nu: bijna het hele gebied lag binnen het Oostenrijk-Hongaarse Keizerrijk. Maar Oostenrijk speelde tot aan het midden van de tweede helft van de 19de eeuw geen rol van betekenis bij de doorvoer van post uit Rusland. Dat veranderde toen de relatief jonge Russische steden aan de Zwarte Zee gingen zorgen voor flinke hoeveelheden post. Oostenrijk was altijd in de slag met Pruisen voor de doorvoer van Russische post en de Pruisen vormden een geduchte partij.

Routes

Over het algemeen is de vraag via welke route een bepaalde brief werd vervoerd van groot belang. Voor Russische post naar het buitenland begint het antwoord op deze vraag eenvoudig, maar kan verderop toch wel iets ingewikkelder worden.

Afgezien van het kleine beetje post dat Rusland verliet via Zweden en Oostenrijk, verliet een buitenlandse brief Rusland bij Polangen (het huidige Palanga in Litouwen) en kwam vervolgens Pruisen binnen bij Memel (nu Klaipėda, eveneens in Litouwen). In de 30'ere jaren van de 19de eeuw werd meer en meer post overgedragen bij Gumbinnen-Tilsit, maar dit had nauwelijks gevolgen voor de tarieven of de verdere routes.

Toen de spoorwegen een steeds belangrijker rol gingen spelen bij het postvervoer, veranderde het belangrijkste grenskantoor voor postuitwisseling opnieuw.

Eenmaal in Pruisen hing de route van de brief af van zijn eindbestemming. Post naar Scandinavië, meestal Dene-marken, ging gewoonlijk naar Hamburg waar ze werd overgedragen aan de Deense post.

Post naar Nederland ging meestal naar Emmerich of Wesel. Post voor de Oostenrijkse Nederlanden en Noord-Frankrijk ging aanvankelijk van Wesel naar Maaseik waar ze werd overgedragen aan de postdienst van Thurn & Taxis. Die vervoerde de post door de Oostenrijkse Nederlanden voor ze werd overgegeven aan Frankrijk als dat het land van bestemming was. Later wisselde Pruisen de post voor Frankrijk bij voorkeur in Aken (Aachen, Aix-la-Chapelle) en Saarbrücken uit. Post naar andere bestemmingen is veel zeldzamer en daardoor minder gemakkelijk te analyseren. Een brief, bijvoorbeeld naar Celle in het kleine hertogdom Lüneburg, zou een flinke puzzel opleveren om uit te zoeken waar en aan wie Pruisen die brief overdroeg.

“Passagestempels”:.....

Vragen over de route kunnen dikwijls beantwoord worden als zich een behoorlijk aantal passagestempels op de brief bevindt. We moeten echter begrijpen waarom deze vooral werden aangebracht.

Het woord “passagestempel” dekt de lading: stempels die werden aangebracht tijdens het passeren van een brief. Sommige van deze stempels geven informatie over de route, andere over de gehanteerde tarieven of over het vooruit betaalde port. Passagestempels vormen maar zelden een eenvoudige aanwijzing dat een brief

via een bepaalde stad werd vervoerd. Er is bijna altijd een specifiek doel. Veelal gaf een passagestempel aan vanaf waar porto moest worden berekend. Posttarieven hingen met name af van de afstand en voor een Russische brief die door Pruisen naar Holland moest worden vervoerd, was het belangrijk om te weten of deze Pruisen was binnengekomen bij Memel of ergens anders.

Post uit Polen (waarover later meer), kon Pruisen op diverse plaatsen binnenvallen en veel stempels dienden om duidelijk te maken vanaf welk punt het port moest worden berekend. Een kenmerkend voorbeeld is het stempel “Aus Polen, per Gnesen”: de betreffende brief was Pruisen bij Gnesen binnengekomen.

Maar deze stempels kunnen misleidend zijn. Als voorbeeld het kastjesstempel “PRUSSE PAR GIVET” op een Russische brief naar Frankrijk. Het is redelijk om te denken dat dit een Frans stempel is dat werd geplaatst in Givet waar de Pruisen de postzak overdroegen aan de Fransen. Dit stempel werd gewoonlijk echter in Parijs geplaatst en diende alleen om aan te geven dat de binnenlandse Franse tarieven moesten worden berekend vanaf Givet, de plaats waar de brief Frankrijk was binnengekomen (in tegenstelling tot Forbach, de andere Franse plaats waar post uit Pruisen het land binnenviel). Het is belangrijk om te weten dat Polen tot 1851, en daarna van 1858 tot 1866, over onafhankelijke postdiensten beschikte. Tijdens de eerste onafhankelijkheidsperiode tekende Polen in 1827 een postverdrag met Pruisen en in 1840 met Oostenrijk. Het verdrag van 1851 tussen Pruisen en Rusland was feitelijk het eerste verdrag tussen Pruisen en een geïntegreerd Russisch-Pools postbestuur. Vreemd genoeg zorgde juist dit verdrag van 1851 voor het gebruik van de “AUS POLEN” stempels om aan te geven dat post Pruisen binnenviel vanuit Polen en niet vanuit Rusland zelf.

Tijdens het grootste deel van de eerste helft van de 19de eeuw kenden Polen en Rusland afzonderlijke munteenheden en verschillende gewichten en maten.

Sommige passagestempels zijn zeer raadselachtig. U heeft wellicht brieven gezien met het rechthoekige stempel “P.38” of iets wat er op lijkt. Deze stempels gaven aan volgens welke paragraaf van het Pruisisch-Franse postverdrag de brief moest worden behandeld. Moeilijk te bedenken.....

Terwijl in Pruisen gebruikte passagestempels niet al te ingewikkeld zijn, kunnen de stempels die werden geplaatst nadat een brief Pruisisch grondgebied had verlaten, ons het leven moeilijk maken. En omdat we vooral geïnteresseerd zijn in Russische postgeschiedenis hoeven we niet al te bekend te zijn met de postale hebbelijkheden in Frankrijk, Nederland of België en al helemaal niet met die in kortbestaande staatjes als het groothertogdom Berg en het koninkrijk Westfalen. Toch is enige bekendheid met deze gewoontes nodig om te begrijpen waarom een bepaalde brief zus-en-zo werd behandeld en niet anders. Maar wees gewaarschuwd: meer belangstelling en graafwerk leidt tot een alsmaar groeiende posthistorische bibliotheek !

Ik wist dat ik een probleem had toen ik op zoek ging naar een goed boek over de postgeschiedenis van Baden....

De invloed van afstand

Tijdens deze periode waren de postarieven vooral afhankelijk van afstand. Tot 1843 waren de Russische binnelandtarieven afhankelijk van de af te leggen afstand en andere Europese landen kenden een vergelijkbaar systeem. Dus was een brief van, laten we zeggen, Moskou naar Keulen, duurder dan een brief van Moskou naar Berlijn. Beide bestemmingen lagen weliswaar in Pruisen, maar Keulen verder van Memel dan Berlijn. Vanaf het begin van de 19de eeuw werden pogingen ondernomen om dit systeem te vereenvoudigen, ten minste voor internationale post.

Het “model” voor deze pogingen was het postverdrag tussen Frankrijk en Thurn & Taxis van 1802. In dat verdrag was het postgebied van T & T, dat Zuid-Duitsland en een behoorlijk deel van Noord-Duitsland omvatte, verdeeld in 4 “rayons”. Rayon 1 lag het dichtst bij de Franse grens en rayon 4 het verst er vandaan.

Voor onbetaalde T & T post naar Frankrijk hing het Duitse tarief af van het rayon van waaruit de brief verzonden was (en van het gewicht natuurlijk). Om dat duidelijk te maken kregen alle T & T postkantoren de opdracht om stempels te gebruiken met daarin het rayonnummer, bijvoorbeeld “R.2 ELBERFELD”.

Als zich geen rayonnummer op de brief bevond “kliederde” het T&T grenskantoor er wel een op, bv. “R.N.1”.

Deze overeenkomst was zo praktisch dat ze ook werd gebruikt voor latere verdragen tussen Frankrijk en Pruisen en Frankrijk en Beieren. Iets vergelijkbaars kwam ook van pas bij latere postverdragen tussen Pruisen en Rusland.

Het logische eindpunt hiervan was dat er voor het gehele land van bestemming slechts één tarief ging gelden. Deze vereenvoudiging werd ingevoerd tijdens de jaren 60 van de 19de eeuw. Daarna was een nog slechts één stap naar een uniform tarief voor post naar het buitenland, ongeacht de bestemming. Dit gebeurde in 1876.

Archieven: zegeningen en problemen

Het overgrote deel van de brieven in onze collecties is afkomstig uit een zeer beperkt aantal archieven. De firma Schroeder & Schuyler in Bordeaux, Loopuyt in Schiedam, De Thier in Hodimont, Huth in Londen en Dürninger in Herrnhut, Saksen. Hun adressen vinden we op de meeste brieven die ons ter beschikking staan. Dat is niet onverdeeld plezierig. We weten echt alles over het briefport naar Bordeaux, omdat er uit de jaren 1822-1843 letterlijk honderden, zo niet duizenden, brieven aan Schroeder & Schuyler op de markt zijn. Andere bestemmingen in Frankrijk zijn echter veel schaarser. Natuurlijk duikt Parijs af en toe op, terwijl Rheims opvalt door de vondst van een klein archief. Maar verder is het hard werken en als we niet oppassen worden onze verzamelingen tamelijk eentonig. Het goede nieuws is dat de grote omvang van deze archieven ons in staat gesteld heeft om een groot aantal brieven, uit een omvangrijke periode, te onderzoeken. De kennis die we

vandaag de dag over de Europese postgeschiedenis bezitten is voornamelijk op deze archieven gebaseerd. Daarnaast werd er maar weinig post verzonden, omdat het schrijven van een brief naar het buitenland uitzonderlijk duur was. Behalve handelaren, die afhankelijk waren van constante en actuele informatie, konden alleen een paar rijke lieden het zich veroorloven om brieven te schrijven. Als u dus absoluut geen Schroeder & Schuyler brief wilt om dat 109½ kopeken tarief naar Bordeaux ter illustreren, dan heeft u echt een probleem....

Krabbels, verwenste krabbels en statistiek

Als brieven door de handen van twee, drie of meer postbeambten gaan worden ze regelmatig nauwkeurig bekeken, gewogen en getaxeerd. Zet mooie handstempels maar uit uw hoofd: postbeambten grepen naar rood krijt of een pen en “krabbelden”. Dat levert een brief op met een flink aantal, naar het lijkt willekeurige, nummers op beide kanten en die nummers zijn niet bepaald voorzien van een afzender. (“Geschreven door een Pruisische beampte die het Pruisische transitport vaststelde”). Het ontcijferen van de betekenis van deze krabbels kan een hele uitdaging zijn. Gelukkig hadden de meeste “krabbelaars” een aantal stevig ingewortelde gewoontes. Zo hadden ze de neiging om dezelfde dingen op dezelfde plekken op de brief te schrijven. Na enig staren naar vele brieven worden in de krabbels patronen zichtbaar. Als er linksboven op de voorkant van een brief een getal aanwezig is, dan gaat het gewoonlijk om het gewicht van de brief, soms in grammen, soms in lots. Vooral de Franse tarieven waren sterk afhankelijk van het gewicht en dus was voor de taxatie van het juiste Franse port het gewicht in grammen cruciaal. Linksonder kunnen we een notatie “franco” aantreffen die ons vertelt tot welke plaats het port vooruit was betaald. Soms staat deze aantekening aan de bovenzijde van de voorkant.

Als er in de periode 1822-1843 links-onder iets is geschreven dat op een breuk lijkt, dan gaat hem om een

Pruisische aantekening die het vooruit betaalde port verdeelt in een Pruisisch deel en geld dat moet worden overgedragen aan de volgende postdienst (dit betreft natuurlijk alleen vooruit betaalde brieven). Gewoonlijk in een bleke paarsnuance.

Grote getallen, over het algemeen in zwart, op de voorzijde van brieven naar Frankrijk geven gewoonlijk het eindbedrag aan dat de Franse post van de geadresseerde claimde (in decimes, waarvan 10 in de frank). Voor rond 1800 was dit eindbedrag in sols (waarvan 20 in de livre). Vanaf het midden van de 19de eeuw kwamen in Frankrijk voor de meest voorkomende getallen ("11" was heel gewoon) stempels in gebruik.

Op de achterkant van de brief kunnen we vele getallen aantreffen, maar die hebben lang niet allemaal van doen met posttarieven. Zonder twijfel is de zogenaamde 'twee-getallen-code' een tariefaantekening. Die komt voor op bijna alle brieven die tussen 1700 en 1843 via Memel naar het buitenland zijn verzonden.

Het eerste van de getallen is het inventarisatie- nummer van die specifieke brief (iedere postzak was vergezeld van een inventarisatielijst of "Carta"), het tweede nummer is het door de Russische afzender vooruit betaalde niet-Russische port. Ik zou een afzonderlijk artikel over de "twee-getallen-code" kunnen schrijven. Het is zonder meer een belangrijke bron van informatie over posttarieven, maar de analyse ervan kan behoorlijk "tricky"

Afb. 5

In 1840 van Riga naar Basel in Zwitserland. Flink wat krabbels! In dit soort gevallen helpt de kleur van de inkt vaak: de purperen "15" is een typische Pruisische notitie. Ook Thurn & Taxis, Baden en Basel zelf eisten hun deel, en in twee verschillende valuta nog wel!

zijn omdat de interpretatie van periode tot periode verschilt.

◀
Wordt vervolgd.

In deel 2 van deze beknopte handleiding wil ik ingaan op de tarieven, routes en aantekeningen en stempels van de meest voorkomende bestemmingen.

Vragen, opmerkingen en aanvullingen zijn van harte welkom:
dr.ivo@ivosteijn.com

Dit artikel verscheen in nummer 147 van The Rossica het blad van The Rossica Society of Russian Philately. De vertaling is van de hand van Ruud van Wijnen.

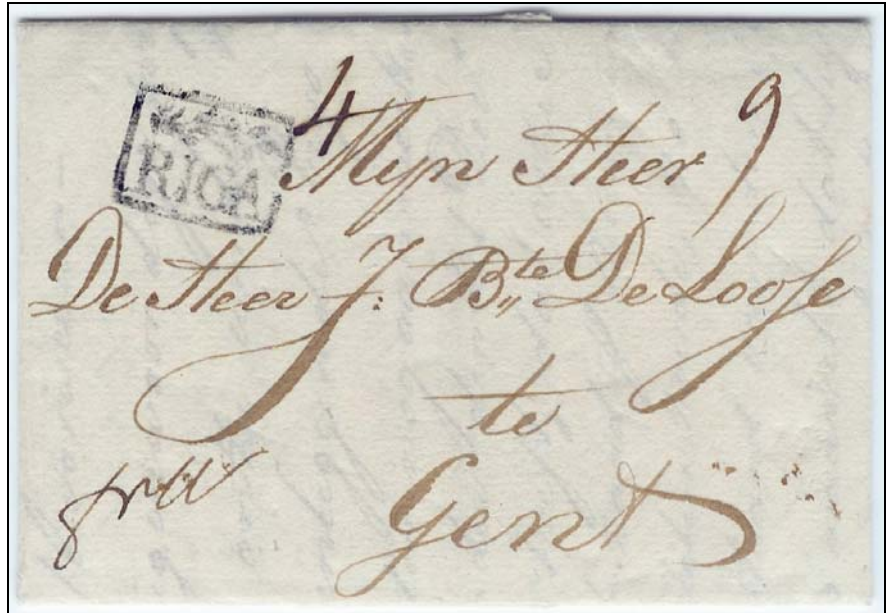
RIGA, EEN KEUZE UIT DE VERZAMELING VAN ANDRÉ DE BRUIN

André de Bruin
Ruud van Wijnen

Regelmatig kijken we met elkaar in een van de collecties van André. Dat is niet alleen genieten van veel moois, maar ook een goede aanleiding om herinneringen op te halen én steeds weer iets nieuw te ontdekken. We willen u graag laten meegenieten.

Daarom maakten we uit de Riga-verzameling van André een persoonlijke keuze waarbij we twee uitgangspunten hanteerden: het moest een redelijk volledig overzicht worden en de gekozen poststukken moesten naar ons oordeel “iets” hebben en er “aantrekkelijk” uitzien. Over dat laatste valt niet te discussiëren.....

Jaren geleden nam André de Riga-verzameling over van Rien Zuidwegt, een rasfilatelist en goede vriend van onze beide. Hij overleed in 1999. Onze keuze is tevens een eerbetoon aan hem.

Afb. 1 (114 %)
1786

1786

De eerste brief die we uitzochten is in het Nederlands geschreven en gericht aan “Mijnheer De Heer J.B. De Loose te Gent”.

Zijn handelsagent in Riga bericht dat

“wij met vermogen tragten zullen bij aankomst van UE Schip de Norder Hetzelve eene goede vragt na eene van die door UE benoemden plaatsen te bezorgen, zoo haast als wij daar in reussëeren,”

Uit de brief blijkt verder dat de heer De Loose zich bezig hield met de handel in lijnzaad en vlas, maar “Wij observeren dat de hooge Vlas prijzen UE belet hebben ietwats daar in te onderneemen”.

Dit is een typische handelsbrief waarin gecorrespondeerd werd over beschikbare ladingen, vrachtprijzen en handelsgoederen. Linksonder staat geschreven “fr.W” (franco Wesel) en dat geeft aan dat de afzender het briefport tot aan Wesel heeft betaald. Naast de taxeringen “4” en “9” bevindt zich op de achterzijde de twee-getallen-code “1. 45”.

Jammer genoeg werden geen passage-stempels geplaatst.

Dit is niet het oudste stempel van Riga, ook niet in de collectie van André.

We hebben het als begin van ons overzicht gekozen vanwege het kenmerkende takje boven RIGA. Dit stempel was in gebruik van 1780 tot 1787.

1788

Brief aan “Herrn Peter deThier” in Hodimont, een plaatsje tussen Aken en Verviers.

Uit het archief van de textielfabrikant Peter de Thier zijn, ook vanwege de niet alledaagse bestemming Hodimont, vele fraaie brieven in collecties terecht gekomen. We kennen zelfs brieven waarin een stukje stof werd meegezonden.

We kozen deze brief vanwege het fraaie stempel van LÜBECK.

De brief werd in Riga niet aan de Russische post toevertrouwd, maar meegegeven aan een scheepskapitein. In de havenstad Lübeck werd de brief gepost, of door de kapitein zelf, of door een handelsagent, een zogenaamde “forwarding agent”.

Uit de aantekening “*franco Cölln*” linksonder weten we dat voor het vervoer tot aan Keulen vooruit was betaald.

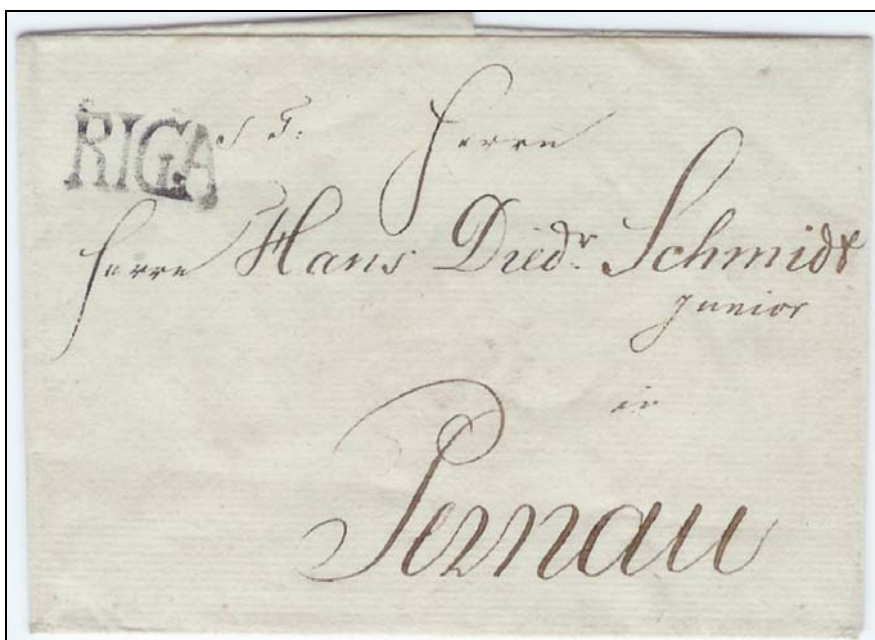
Afb. 2 (115 %)
1788

1790

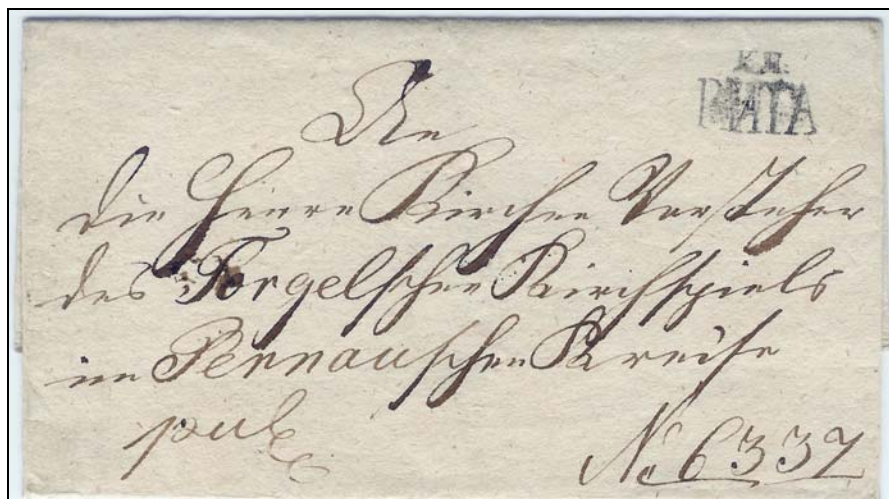
Brief van J.H. Hollander & Sohn aan Hans Diedrich Schmidt “junior” in Pernau.

Door de levendige scheepvaart en handel kennen we omvangrijke correspondenties vanuit Riga naar diverse buitenlandse handelshuizen. Zakelijke post binnen Rusland is moeilijker te vinden. De bekendste binnenlandse geadresseerde is het in 1741 gestichte handelshuis Schmidt in Pernau; van hen komen we in verzamelingen heel wat brieven tegen. De familie Schmidt had in Pernau veel in de melk te brokkelen. Diverse leden ervan waren actief in zowel de handel als in het stadsbestuur. Het gaat hier trouwens om een omhulsel, er valt binnenin niets te lezen.

Hoewel de Schmidt-correspondentie het vermelden waard is, werd deze brief toch vooral uitverkoren vanwege de kracht en pracht van het RIGA stempel. Het was in gebruik van 1788 tot 1793.

Afb. 3 (110 %)
1790

Afb. 4 (62 %)
Dienstbrief "6337"

Ongedateerde dienstbrief naar Torgel in het district Pernau

Naast handelscorrespondentie kennen we vanuit Riga vooral dienstpost. Als hoofdstad van het gouvernement Lijf-land was het een belangrijk centrum van bestuur voor zowel de staat als de kerk. Binnen deze instituties kon, van hoog tot laag, de post portvrij worden verzonden.

Dienstpost is te herkennen aan een registratienummer op de voorzijde, hier "6337", en meestal een lakzegel op de sluiting aan de achterzijde. Dienstpost werd gedagtekend met eigen stempels met daarin de letters K.П. (K.P. = Kasjonnoje Pismo / dienstbrief of Kasjonnaja Potsjta / dienstpost)).

De dienstpostbrieven die we in collecties terugzien zijn zo goed als allemaal afkomstig uit lokale kerkelijke archieven waarin pastoors de circulaires en missiven van hun superieuren bewaarden. Je kunt je afvragen hoe die op de markt gekomen zijn

Dienstpost circulaires en omhulsels waren vaak gemaakt van dik, ruw papier. Het was lastig om daarop een goed leesbare afstempeling te plaatsen. Omdat het om dienstpost gaat en omdat de kwaliteit van het stempel er mag wezen nemen we de brief op bij onze favorieten.

Het stempel was in gebruik van 1816 tot 1827.

1825

Opnieuw een brief die verzonden is door bemiddeling van een forwarding agent, ditmaal vanuit Amsterdam. De datering in Riga luidt "19 Februar / 3 März 1825".

In Rusland werd de Juliaanse kalender (ook wel "oude stijl" genoemd) gehanteerd en die liep in de 19de eeuw 12 dagen achter op "onze" Gregoriaanse kalender ("nieuwe stijl")

We kozen deze brief niet alleen vanwege AMSTERDAM, maar vooral omdat "frco Brielle" aangeeft

Afb. 5 (97 %)
1825

dat post naar Engeland gedurende een bepaalde periode via die stad werd vervoerd.

Op de achterzijde stempelde het Foreign Post Office in Londen op 18 maart voor de ontvangst. De firma Huth in Londen moet een zeer omvangrijke correspondentie gevoerd hebben: uit hun archief zijn heel wat brieven terechtgekomen in verzamelingen.

1829

Nog een brief aan de firma Huth, nu echter over de hele route per post vervoerd.

In RIGA plaatste de Russische post op 11 februari het statige tweetalige stempel met ook РИГА erin. De Pruisische post nam de brief twee dagen later, op 25 februari, in MEMEL over. Linksonder had de afzender aangegeven dat de brief "via Holland" vervoerd diende te worden en dat gebeurde ook. Op de achterzijde staat als bewijs het Nederlandse passagestempel "Duitsch Grensk: te Arnhem". Het FPO in Londen ontving de brief op 10 maart. De twee-getallen-code luidt "129 61½".

Met alles erop en eraan, inclusief het tweetalige stempel, moesten we deze brief wel kiezen.

Tweetalige stempels zijn niet uniek voor Riga, we vinden ze in meer steden in Lijfland en Koerland. Ze zijn kenmerkend voor de situatie in het noordelijke deel van het Baltische gebied: staatkundig behorend tot het Russische tsarenrijk, bestuurlijk en economisch echter gedomineerd door de Duitsbaltische bovenlaag.

1833

Deze brief aan de firma Loopuijt in Schiedam pikten we eruit omdat we allebei nog goed weten dat het archief op de markt kwam. Rien Zuidwegt had via een bevriende verzamelaar binnen ons kringetje de eerste keus. Gelukkig hield hij zich niet met andere steden bezig, zodat Ruud van Wijnen zich tot op heden verheugt over de mooie brieven uit Libau die hij toen kon bemachtigen

Afb. 6 (95 %)
1829

Afb. 7a (94 %)
1833

Bij Schiedam denken we natuurlijk aan de vele jeneverstokerijen in die plaats, zeker in voorbije tijden. Maar ook nu nog produceert men er het edele vocht, vooral "Jonge". De firma Loopuijt hield zich, niet verbaasd, bezig met de graanhandel. De brief is in Riga geschreven op "6/18 April 1833" en in Rotterdam afgegeven aan de agent C.E. Becker op de Noord Blaak. Dat weten we omdat deze dat op de zijflap noteerde.

Hij bezorgde de brief in ROTTERDAM op 2 mei ter post. Echter te laat voor verzending op dezelfde dag, vandaar het stempel "Na posttijd".

Heren J. Loopruyt & Co.
Schiedam.

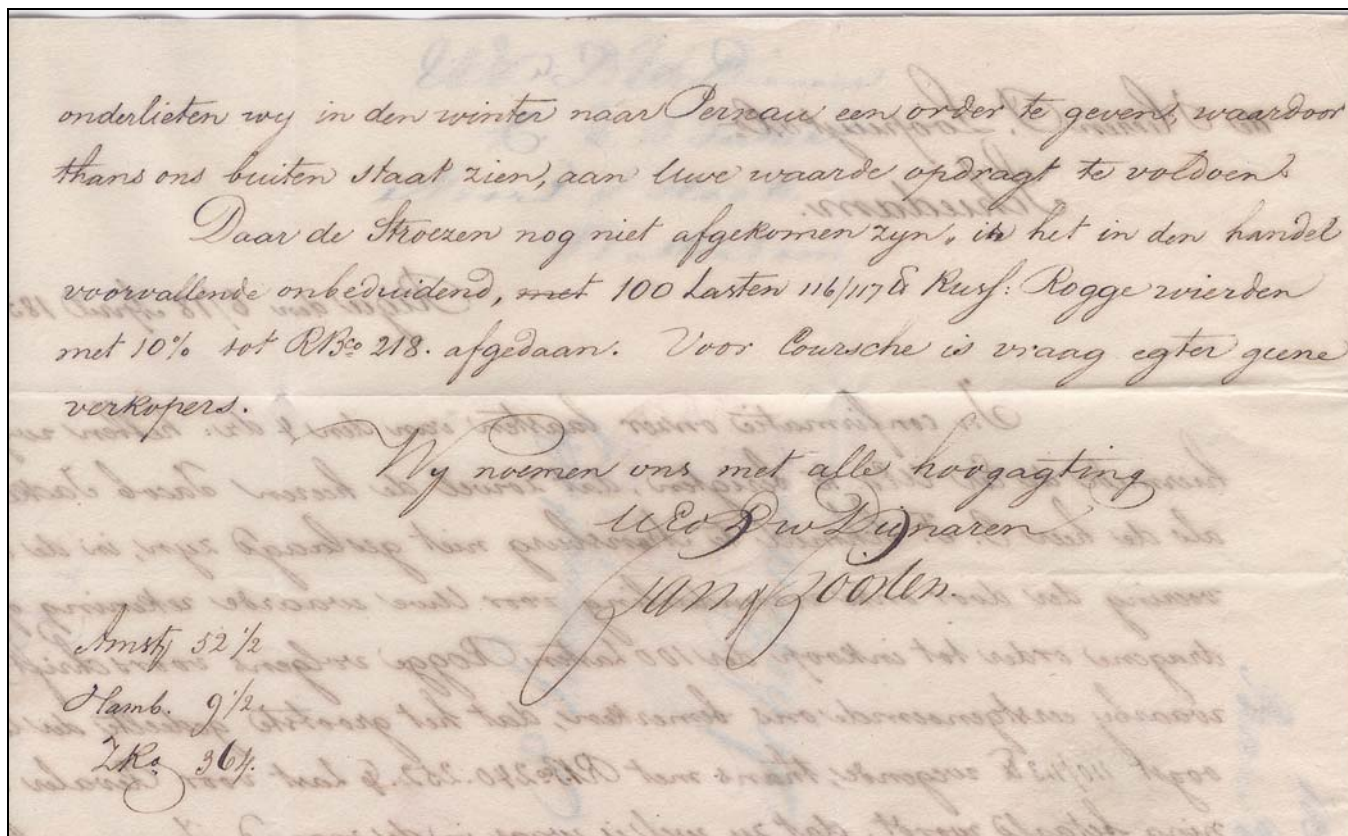
Riga den 6/18 April 1833.

In confirmatie onzer laatste van den 4 de. hebben wy
hiermede de Eer. UEd. te berichten, dat zowel de heeren Jacob Jacke & Co.
als de heer C. F. Schmid te Memsburg niet geslaagd zyn, in de uit-
voering der door onze bemiddeling voor Uwe waarde rekening opge-
dragene order tot inkoop der 100 lasten Rogge volgens voorschrift,
waarby eerstgenoemde ons bemerken, dat het grootste gedeelte der laatste
oogst 110/113 & wegende, thans met Rb^{rs} 240.252. & Last voor Rivalen reke-
ning betaald wordt, dat zy wel is waar in de maand January M.
een order voor een Rigasch huis op 115/116 & tot Rb^{rs} 216. uitgevoerd
hebben, dit evenwel alleen by Kleinigheden teramen geraapt is, waartoe
thans geene mogelijkheid meer bestaat. - Ook geeft ons de heer Schmid
de nog in Memsburg liggende onverkogte voorraad op ca 200 lasten
aan, dewelke 114 & zwaar en op Rb^{rs} 225. gehouden wordt.

Mit deze replique zult UEd. ontwaaren, dat ook geene
uitrigten zyn, de met Uwe gelisteneerde van den 5 de. door bemiddeling
van den Heer C. C. Becker ontvangene verhoging van Rb^{rs} 220: te bereiken,
wy hebben intusschen heden wederom genoemde vrienden van Uwe her.
nieuwde limites in kennis gezet, dewelke evenwel na alle waarsche-
lykheid niet zullen geexecuteerd worden.

By de flauwe misnoedige berichten uit uwe quartier

3

Een dag later ontving Loopuijt dit niet zo opgewekte schrijven. De tekst is goed leesbaar en we laten u graag meegenieten.

1834

Weer een brief aan Huth in Londen, maar ditmaal koos de afzender voor vervoer "via Hamburg". Hamburg was een belangrijke plaats voor de uitwisseling van post van en naar Rusland en Noord- en West-Europa. De aankomst van de brief in Hamburg werd op 5 mei bevestigd door het plaatsen van het zgn. nierstempel van het Königlich Preussische Ober-Postamt.

Afb. 8b (100 %)
Stempel op achterzijde van de brief.

Dit kantoor overhandigde de brief aan het Hamburgische Stadt-Postamt dat een dag later voor de verdere verzending naar Londen zorgde.

Afb. 8a (96 %)
1834

We kozen deze brief niet alleen vanwege de Hamburgse connectie, maar ook omdat voor het ПИГА-stempel een mooie bruinrode inkt werd gebruikt. Dat toont. In de loop van de jaren 30 gingen stempels in cyrillisch schrift de daarvoor gebruikte vervangen.

Aardig is ook nog dat de afzender, "Stresow & Sohn", zijn stempeltje rechtsboven op de brief afdruckte.

1839

Handelsbrieven van Riga naar zakenpartners "all over the world" zullen over het algemeen door hen beantwoord zijn. Aantekeningen daarvan vinden we vaak terug op de flappen van die brieven. Toch zijn de antwoorden moeilijk te vinden, om niet te zeggen dat ze schaars zijn in collecties.

Deze op 12 januari geschreven brief selecteerden we vanwege de plaats van verzending, de Portugese havenstad Porto.

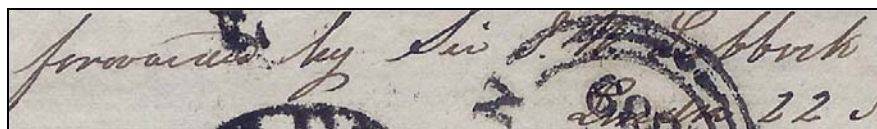
Voorwaar niet alledaags. De firma Morrogh, Walsh, Jones & Co gaf hem met een schip mee naar Londen waar hij tien dagen later werd "forwarded" door "Sir S.W. Lubbuk" en afgestempeld op het postkantoor. Op 26 januari bereikte de brief het Stadt Post-Amt in Hamburg en werd op dezelfde dag doorgegeven aan het Königlich Preussische Ober-Postamt voor verzending naar Reval (Tallinn). De passage in Riga werd op 25 januari bevestigd met het tweetalige stempel RIGA-РИГА.

Afb. 9a (85 %)
1839

Afb. 9b

1844

Nog een brief vanuit een weinig voorkomende plaats, het Schotse Dundee. Hij is gericht aan Hans Diedr. Schmidt ("Esq") in Pernau en werd door de afzender voorzien van de aanwijzing "via Hull + Hamburg". In Groot-Brittannië werd de brief op 4 opeenvolgende dagen (11-14 juli) gestempeld in achtereenvolgens DUNDEE, EDINBURGH, YORK en HULL. Na een boottocht van vier dagen kwam de brief op 18 juli aan in HAMBURG: SCHIFFS BRIEF-POST en werd nog op dezelfde dag doorgegeven aan het Königlich Preussische Ober-Postamt voor verzending naar Pernau.

De postroute liep via Riga en de passage werd op 12 juli bevestigd met het stempel ВЪ РИГЪ ПОЛУЧЕНО (In Riga ontvangen). Een dag later arriveerde de brief in Pernau, vastgelegd door het tweetalige aankomststempel ПЕРНОВЪ – PERNAU.

We kozen deze brief natuurlijk vanwege het grote aantal stempels, waardoor de route gemakkelijk te volgen is. Daarnaast komt het aankomststempel van Riga, gebruikt als passage-stempel, ook niet zo vaak voor.

Afb. 10a (89 %)
1844

Afb. 10b

1846

De tweede dienstbrief, “2325”, ditmaal een circulaire van het “Livlandischen Evangelisch-Lutherischen Provinzial-Consistorium” aan pastoor Sokolowski in St. Matthiae.

De kerkelijke circulaire waren in het Duits geschreven en daardoor kunnen we ze, zij het soms met enige moeite, lezen. Hier gaat het ondermeer over 56 personen die in de eerste helft van 1846 van het protestantse geloof zijn overgegaan naar het Grieks-Russische. Het is een bonte stoet: een soldatenvrouw, een soldatenweduwe, een Lets boerenmeisje, een burger uit Arensburg, een paar dochters van overleden vaders, een Pruisische onderdaan, nog enige weduwen, de zoon van een burger uit Mitau, etc, etc. In ieder geval opvallend veel vrouwen.....

Het is niet om de tekst dat we deze brief kozen, maar om het opvallende K.II. – stempel van RIGA en het perfecte aankomststempel van Wolmar linksboven.

Afb. 11 (81 %)
1846

1849

“Bordeaux” is voor post uit Riga een relatief veelvoorkomende bestemming.

De afzender, H. Schnakenburg, was een lekkerbek of hij handelde in exquise lekkernijen.

Dat laatste zal wel het geval zijn want zijn fraaie droogstempel vermeldt “Agentur & Speditions Geschäft” Zijn bestelling omvatte o.a. 3 verschillende soorten pruimen, ansjovis, kappertjes, amandelen, goudrenetten en zelfs truffels.

De brief werd op 1 september in RIGA ter post bezorgd en vooruit betaald. Bij overgave aan de Pruisische post werd dat bevestigd door het stempel AUS RUSSLAND / FRANCO.

Via BERLIJN ging de brief naar Aken en daar werd, getuige het stempel P.D. (Port Destination) het port gecontroleerd. Op 20 september kwam de brief bij VALENCIENNES Frankrijk binnen en was twee dagen later al in BORDEAUX.

Afb. 12 (88 %)
1849

Het duidelijke Riga-stempel, in combinatie met het oranje passagestempel van Valenciennes er onder, bepaalde de keus.

1850

Brief naar CHUR in Zwitserland, vervoerd via BERLIJN en NÜRNBERG. Tot nu toe waren in ons overzicht “brieven” ook echte brieven. De afzender schreef zijn brief op een veltje papier en vouwde dat op een dusdanige manier dat een afgesloten en stevig geheel ontstond. Een (lak)zegel over de enige open naad aan de ach-

terzijde voorkwam dat onbevoegden de inhoud onopgemerkt konden lezen. Dat kunnen we nu, na al die jaren, gelukkig wel en dat levert niet alleen een schat aan informatie op, maar maakt oude brieven en circulaire extra boeiend.

Afgezien van het omhulsel uit 1790 is deze “brief” naar Chur in de verzameling de eerste envelop in de vorm zoals we die nu nog gebruiken. Met een dicht te plakken flap aan de achterzijde. Vanwege deze aardigheid kozen we de “brief”.

Het Riga-stempel was in gebruik van 1850 tot 1858. In dat laatste jaar werden in Rusland de eerste postzegels geïntroduceerd en dit stempel is het laatste dat uitsluitend op eo-filatelistische brieven werd gebruikt. Twee latere stempels uit 1857 vinden we op zowel eo-filatelistische als gefrankeerde post.

1853

Postwaardestuk van ENGELHARDSHOF naar RIGA.

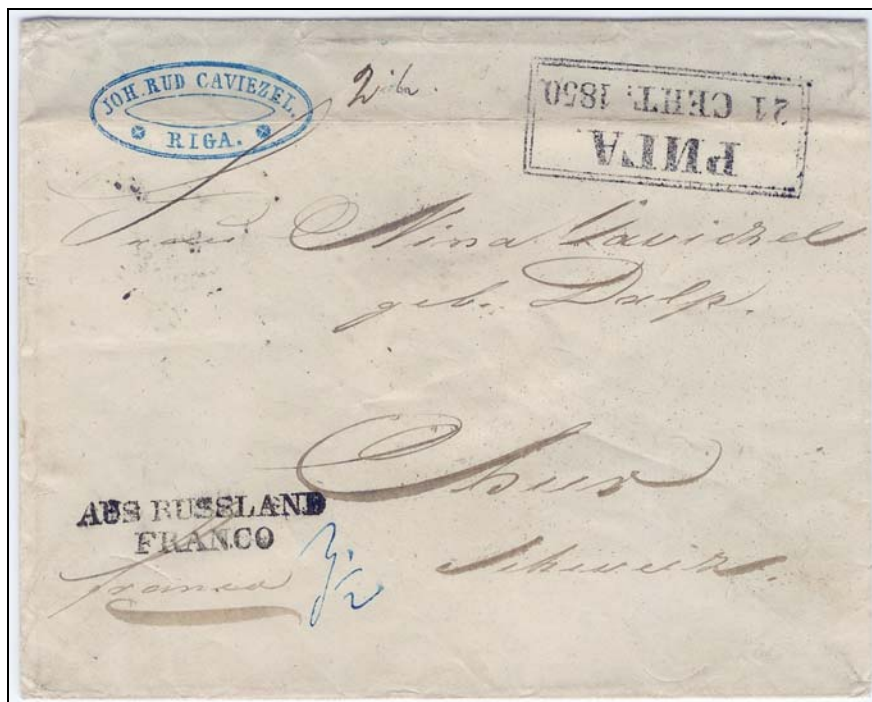
Al in 1848, dus ruim voor de eerste postzegels, verschenen in Rusland enveloppen met een ingedrukt zegel die in het gehele rijk gebruikt konden worden.

De zegel bevindt zich op de flap aan de achterzijde en in de gehele voorzijde schuilt een groot watermerk in de vorm van de Russische rijksadelaar met daaronder twee posthoorns. De zegel vermeldt de prijs: 10 kopeken per lot.

Deze enveloppen zie je niet al te vaak en vormen een mijlpaal in de ontwikkeling van het postverkeer in Rusland. Daarom kozen we dit exemplaar voor ons overzicht.

De ontwaarding van de zegel vond in Engelhardshof plaats door middel van een pennestreek. Daarnaast plaatste dat poststation een dagtekeningstempel waarin met de hand de datum "28 / VI / 53" werd geschreven. In Riga werd de ontvangst bevestigd door het grote ПОЛЮЧЕНО-stempel.

Dit is een mooi voorbeeld van een private brief. Vroege persoonlijke brieven komen weinig voor: het verzenden ervan was relatief duur en hoeveel mensen konden er nu eenmaal lezen en schrijven Het persoonlijke karakter blijkt uit de geadresseerde "Fräulein Therese von Lauw" en het kleine lakzegeltje met een kroontje en de initialen "W.L." op de achterzijde.

Afb. 13 (79 %)
1850

Afb. 14 (82 %)
1853

Afb. 15a (96 %)
1857

Afb. 15b (100 %)

Afb. 16 (88 %)
1859

1857

Brief naar Bordeaux, gericht aan de firma Schroder & Schuyler.

Deze brief nemen we op in ons overzicht omdat we aan het einde komen van de eo-filatelistische periode. Het Riga-stempel op de achterzijde was in gebruik van 1857 tot 1860

en komen we ook tegen op dienstpost en gefrankeerde brieven (afb).

Op de voorzijde zien we twee passagestempels naast elkaar: "Aus Russland" voor de binnenkomst in Pruisen en "Prusse Valenciennes" voor de binnenkomst in Frankrijk.

De grote "11" is een binnenlandse Franse taxering. Op de achterzijde blijkt dat de brief op 8 juni per trein werd vervoerd van PARIS A BORDEAUX. De brief werd uit Riga verzonden op 23 mei / 4 april, slechts vijf dagen later kwam ze aan in Bordeaux.

1859

Het eerste poststuk mét een postzegel: een drukwerk naar Reval / Tallinn.

In Rusland werden de eerste postzegels uitgegeven in 1858. Naast deze noviteit kwam voor de afstempeling ervan een nieuw type stempel in gebruik, de zgn. puntnummerstempels. Die waren niet op tijd beschikbaar zodat aanvankelijk, naast de pennenstreek, stempels uit de eo-filatelistische periode werden gebruikt voor de ontwaarding en dagtekening. De vorm en de nummering van de puntnummerstempels waren gebaseerd op de administratieve indeling van Rusland. Zo kregen de postkantoren van de gouvernementshoofdsteden, zoals bijvoorbeeld in Riga, Reval, Kovno en Vilna, ronde stempels en de postkantoren in de districtshoofdsteden rechthoekige. Riga kreeg nummer 38. Voor andere postkantoren, bijvoorbeeld in postwagens, aan de grens of op het platteland, bestonden weer andersvormige stempels.

Het gebruik van de puntnummerstempels bleek al snel geen succes. De postzegel werd er weliswaar afdoende mee ontwaard, maar een tweede stempel was nodig voor de dagtekening en verder wist lang niet iedereen uit zijn hoofd voor welke plaats "38" stond.

Op de achterkant werd dan ook nog het stempel van de vorige brief geplaatst: РИГА / 6 ФЕВЯ 1859. Twee dagen later was het drukwerk in Reval.

Het drukwerk is het “*Wochenbericht über Schifffahrt und Handel*” dat iedere donderdag in Riga verscheen. Het gaat over de uitvoer van ondermeer vlas, hennep, lijnzaad en diverse graansoorten, maar ook van talk en tabak. Bij de invoer worden zout en haring genoemd. Ook worden obligaties, aandelen en wisselkoersen vermeld. De inhoud van het drukwerk in combinatie met de duidelijke “38” bepaalt onze keuze.

1861

Ongefrankeerde brief naar Mareuil s/Ay in Frankrijk. Hoewel er in Rusland postzegels beschikbaar waren, mochten brieven naar het buitenland nog een aantal jaren lang ongefrankeerd verzonden worden en daardoor bleven de passagiestempels van belang voor de juiste taxeringen. Het Pruisische “Aus Russland”, gestempeld met opvallende oranjebruine inkt, staat naast het Franse “Prusse Valenciennes” in grijsblauwe inkt. De over elkaar gestempelde “11” en “P.35” in kastje zijn van Franse origine: het eerste een veelvoorkomend tarief, het tweede een paragraaf uit het postverdrag tussen Pruisen en Frankrijk. De dagtekening in Riga vond op de achterzijde van de brief plaats door middel van een zgn. Fleuron-stempel (maar dat komt elders nog aan de orde).

We kozen deze brief omdat hij nog zonder zegels kon worden verzonden, terwijl die al wel aan het loket te koop waren.

1865

Brief aan de “*Gebrüder von Rothschild*” in Parijs. We kozen deze brief uit vanwege het, toch eigenlijk wat rommelige en onduidelijke, stempeltje links onder. De cyrillische tekst luidt: СТРИЖСК ЖВЛ ДОР / 12 ИЮЛ 1865 ГОДА. Het werd als een soort

Afb. 17 (83 %)
1861

Afb. 18 (82 %)
1865

provisorisch stempel gebruikt op het stationspostkantoor van Riga, na afschaffing van het voordien gebruikte puntnummerstempel 700 en vóór de invoering van het eerste standaardstempel.

Met deze brief komen we het tijdperk van de trein binnen.

Riga was in 1861 aangesloten op het Russische spoorwegnet door de ingebruikname van de lijn Riga-Dünaburg. Deze sloot aan op de verbinding St. Petersburg-Warschau met verbindingen naar Wenen en, via Vilno, naar de Duitse grens bij Virballen / Eydtkuhnen.

De Riga-Dünaburg lijn werd al snel doorgetrokken naar Vitebsk en Orel en

nog weer later naar de Wolga. De haven van Riga had daarmee een goede verbinding met het Russische achterland.

De ontwikkeling van het spoorwegverkeer bracht grote veranderingen te weeg in het vervoer van post: brieven en kaarten konden behandeld worden in rijdende postwagens en het vervoer ging steeds sneller.

Het grote ronde stempel rechtsboven “AUS RUSSLAND über BUR. XI EDK. BRG” geeft aan dat de brief per trein bij Eydtkuhnen de Russisch-Pruisische grens passeerde.

Afb. 19 (80 %)
1870

1870

Brief, met drie postzegels met een gezamenlijke waarde van 14 kopeken, naar Berlijn.

We kozen deze brief uit vanwege de “drie-kleuren-frankering”: een opvallende combinatie in geel en lichtgroen in zwarte kaders en bruin met lichtblauw. U zou het moeten kunnen zien....

Voor de eerste maal zien we op een brief het zgn. Fleuron-stempel. Dit was het eerste standaardstempel dat in Rusland werd ingevoerd: enkelrond met onderin een ornament.

In grotere steden zoals Riga waren meerdere stempels van hetzelfde type in gebruik en in dit geval valt er voor de liefhebber een flink aantal verschillende ornamenten te ontdekken.

Ook deze brief werd bij binnenkomst in Duitsland aan de Oostpruisische grens bij Eydtkuhnen gestempeld. Enige betekenis voor de taxatie van de brief hadden deze stempels nu natuurlijk niet meer, hooguit kon de Duitse post er mee aantonen op welke datum ze de brief had ontvangen van hun Russische collega's.

Afb. 20 (77 %)
1876

1876

Brief naar Bordeaux, ditmaal uitgekozen vanwege het goed leesbare dagtekeningstempel van het stationspostkantoor, “vol” op de zegel.

De tekst van het stempel luidt: РИЖСК. П.О. РИЖСКО – ДИНАБУРГСК. Ж. Д.

Oftewel het stationspostkantoor van Riga aan de Riga-Dinaburg spoorlijn. Dit station werd in andere tijden ook wel het Vitebsk- of het Orelstation genoemd. Dat hing natuurlijk af van het doortrekken van de lijn. Later, in minder romantische tijden, kreeg het station de aanduiding Riga I.

De brief is ongetwijfeld van de ene trein in de andere overgeladen om vijf dagen na vertrek uit Riga in Bordeaux aan te komen. Van al die treinen is helaas geen enkel stempel op de brief te vinden.

1879

Brief naar Burgdorf in Zwitserland. Het fraaie Fleuron-stempel valt direct op, maar verbergt iets interessants. De naam van de afzender, AUGUST MENTZENDORF / RIGA, staat niet op de enveloppe gedrukt, maar werd er in de postkamer op gestempeld nadat de postzegel was opgeplakt. Het firmastempel werd heel bewust ook gedeeltelijk over de zegel geplaatst. De firma Mentzendorf had kennelijk last van onbetrouwbare bedienden of boden die nog onafgestempelde postzegels van brieven krabbelden en daarna ze thuis op hun eigen brieven plakten (of ze gewoon verpatsten). Deze “firmaontwaardingen” zijn daarmee de voorlopers van de latere geperforeerde zegels (perfins) en dat bepaalde onze keuze voor deze brief.

Afb. 21 (78 %)
1879

1881

Briefkaartformulier naar REVEL. Nog voordat postwaardestukken in de vorm van briefkaarten werden uitgegeven, de eerste twee in 1872, verzorgde de Russische post de uitgave van briefkaartformulieren. Ze zijn herkenbaar aan de rijksadelaar linksboven en de vormgeving komt overeen met de latere briefkaarten met een ingedrukt zegel. In Rusland werden briefkaarten in het begin ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО genoemd, “Open Brief”. Geen onlogische benaming; “iedereen” kon namelijk lezen w3at de afzender had geschreven. Desondanks werd de briefkaart in Rusland in korte tijd populair. Het tarief was relatief laag en men was niet meer gehouden aan lange vormelijke schrijfsels. Dit is het eerste in Rusland uitgegeven briefkaartformulier en dat verklaart onze keuze.

Afb. 22 (88 %)
1881

1896

Postwaardestuk naar Hamburg.
Dit is een heel gewoon postwaarde-
stuk van 4 kopeken. De tweetalige op-
schriften verraden dat de kaart be-
stemd was voor correspondentie naar
het buitenland.

Je zou een mooie collectie kunnen op-
zetten van alle Russische postwaarde-
stukken van voor de Eerste Wereld-
oorlog, gebruikt in het Baltische ge-
bied. Dat is overigens geen gemakke-
lijke opgave.....

We kozen de kaart niet om de kaart,
maar om het duidelijke dagtekenings-
tempel. Dat is van een nieuw type met
de datum in de vorm van een kruis en
de maandaanduiding in Romeinse cij-
fers. Het kwam tegen het einde van de
19de eeuw in gebruik en hield het niet
al te lang uit.

Afb. 23 (79 %)
1896

1906

Aangetekende brief van de “Russische
Anilinfarben Fabrik / Leopold Cassel-
la & Co” naar Basel in Zwitserland.
We kozen deze brief vanwege het ova-
le dagtekeningstempel РИГА
ВОКЗАЛЬ, Riga station.

Met de invoering, vanaf 1904, van de
dubbelrondstempels kregen de in
postwagons en in stationpostkantoren
gebruikte stempels hun eigen, ovale
vorm. Die zijn daardoor, ook voor
verzamelaars, goed te herkennen.
Het aantekenstrookje is in het cyril-
lische schrift, met de 3 van ЗКАЗНОЕ
in plaats van de “R”

die wij kennen. Om misverstanden in
het buitenland te voorkomen beschikte
de Russische post ook over aanteken-
strookjes in het Latijnse schrift, mét
een “R”. Wellicht kreeg het stati-
onspostkantoor te weinig post naar het
buitenland aangeboden en beschikte
het daarom niet over dergelijke strook-
jes of waren die, juist vanwege het
grote aanbod van post, gewoon even
op. In dat geval was het gewoonte om
het cyrillicke strookje te doen verge-
zellen van een grote gestempelde R, in
dit geval rechtsonder achter “Basel”.
Ook om misverstanden te voorkomen
vermeldde de afzender stad en land
van bestemming tevens in het cyril-
lisch: “Базель” en “Швейцария”.

Afb. 24 (74 %)
1906

1910

Briefkaart van NIJMEGEN naar “Mejuffrouw Cato Peltenburg” in Riga. Kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog telde Riga ongeveer 400.000 inwoners, een flinke stad dus. Toch slaagde de post in Riga er in om de kaart te bezorgen aan “mejuffrouw Cato”.

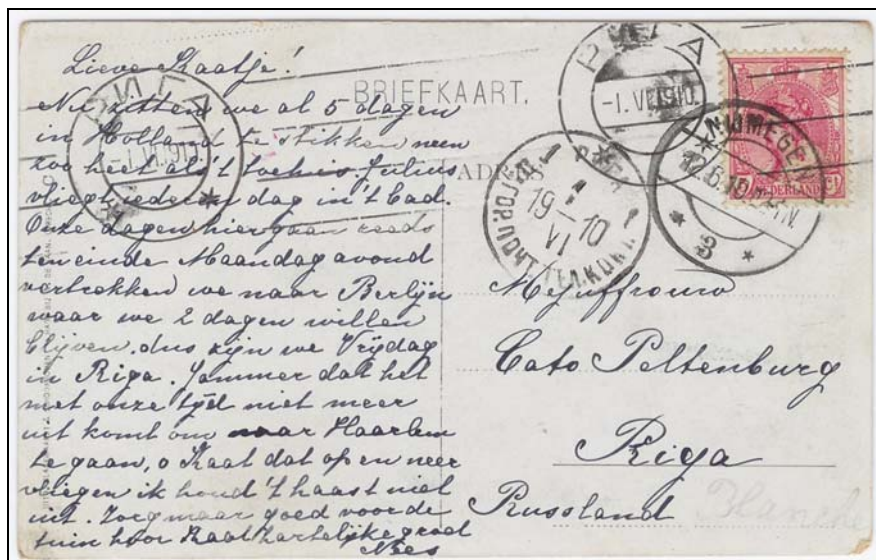
Het machinestempel met de 4 strepen bevestigt de aankomst in Riga en nog op dezelfde dag werd de kaart voor bestelling afgeleverd op het 2de stadspostkantoor (II. ГОР. ПОЧТ. ТЕЛ. КОХТ). Door dit stempel weten we dat mejuffrouw Cato waarschijnlijk in het stadsdeel Hagensberg / Āgenskalns woonde. Het 1ste en 2de stadspostkantoor werden in 1876 geopend en dit aantal zou voor de Eerste Wereldoorlog oplopen tot negen. Hun nummers vinden we terug in de gebruikte dagtekeningstempels.

Blijft de vraag hoe de post mejuffrouw Cato kon vinden. Was ze bekend of berucht? Of stond ze als buitenlandse ergens geregistreerd?

1912

Aangetekende firmabrief van de boekhandel A. Walther en J. Rappa naar СТОМЕРЗЕЕ / Stomersee, het Letse Stāmeriene. Natuurlijk moest er, vooral van Ruud, ook een tweetalige firmabrief in het overzicht. De keuze viel op deze omdat de boekhandel Valters un Rapa nog steeds bestaat en een bezoek meer dan waard is. Het adres van de envelop klopt nog: Theaterstrasse, nu Teātra iela, tegenover de ingang van hotel “Rīga”. Inpandig bevindt zich een exquise chocolaterie, met voortreffelijke koffie en dito gebak. Een goede plek om de nieuw aangeschafte boeken door te bladeren.

Afb. 25a (83 %)
1910

Afb. 26 (75 %)
1912

Afb. 27 (74 %)
1914

1914

Lokale brief.

De postzegel werd ontwaard met een machinestempel. Daarvan zijn er in Riga twee in gebruik geweest. De eerste, met 8 lijnen in de vlag, werd in 1908 in gebruik genomen. De tweede, met 4 lijnen, in 1910. Liefhebbers kunnen met deze twee stempels een aparte collectie opzetten. Door het intensieve gebruik was er veel slijtage en raakten stempels beschadigd, data werden verkeerd ingezet en onderin verschenen verschillende sterren en zelfs nummers, zoals hier een 5. De stempelmachines werden tot in 1917 gebruikt, overleefden min of meer gehavend de oorlog en konden na reparatie weer worden ingezet door de Letse post.

We kozen deze brief vanwege de mooie afdruk van het machinestempel, maar ook de postzegel is interessant. Het gaat om de zegel van 3 kopeken van de gelegenhedenuitgave "300 jaar Romanov dynastie". En dat geeft toch een extra cachet.

Afb. 28a (77 %)
1916

1916

Aangetekende brief naar SVEND-BORG in Denemarken.

Oorlogen brengen verwoesting, ellende en verdriet. Hoe navrant ook, voor filatelisten levert het vaak mooie poststukken op. Tijdens de Eerste Wereldoorlog lag Riga lange tijd in het frontgebied, pas in 1917 werd het door Duitse troepen bezet.

Om de vijand niet wijzer te maken werd het postverkeer aan censuur onderworpen. Als stad van betekenis functioneerde in de stad een omvangrijke censuurdienst waar verschillende typen stempels in gebruik waren. Rechtsonder op de brief plaatste censor nr. 3 zijn of haar stempel, op de kop. Kennelijk was de achterdocht nog niet voldoende weggelezen; in Petrograd werd de enveloppe geopend en de inhoud nogmaals bestudeerd, nu door censor 89.

Aan een andere werktafel zal een collega wel de hele dag bezig zijn geweest om de geopende brieven weer dicht te plakken. De censuurstempels staan er fraai op, zowel aan de voorals aan de achterkant. Daarom kozen we deze brief.

Omdat hij naar het buitenland moest, kreeg hij op het postkantoor een aantekenstrookje in het Latijnse schrift. "Lit. A." achter de plaatsnaam duidt niet op een speciaal postkantoor; het is gewoon een volgletter.

1917

Brief naar "ЮРЬЕВЪ", Jurjev = Dorpat = Derpt = Tartu. Het ovale stempel van het stationspostkantoor zagen we al eerder. We kozen de brief echter vanwege het censuurstempel linksonder. Dat werd geplaatst door een censor met een hoog nummer, 223. Die werkte in Dvinsk / Dünaburg / Daugavpils. In deze stad was het hoofdkwartier gevestigd van het gelijknamige militaire district. De letter "Д" in de afkorting achter het nummer toont dat aan. Er moet heel veel post aan de ogen van de censoren in Dvinsk voorbij gegaan zijn, we kennen nummers tot boven de 1500.

Riga werd begin september 1917 door Duitse troepen ingenomen. Iedereen zoekt natuurlijk naar de Russische brief uit de stad. Dat is deze beslist niet.

Tot slot

We keken naar de brieven, praatten er over en spuiden onze kennis. Bijna alles wat we opschreven deden we uit ons hoofd. Dat is geen kunst: wat boeit onthoud je makkelijk en wat de één niet weet, weet de ander juist weer wel.

Daarom is samen kijken zo leuk. We hopen dat u onze verhalen met genoeg gelezen heeft.

Soms wisten we een feitje niet precies. Dan keken we even in "Riga. Die Postgeschichte bis 1919" van

Afb. 28b (77 %)
1916

Afb. 29 (78 %)
1917

V. Marcilger. En gelukkig konden we, ook voor ons eigen genoeg, bladeren in de boeken van Von Hofmann, Speeckaert, Van der Linden en al die anderen die hun kennis op papier zetten. Gelukkig was onze bibliotheek,

"ex André de Bruin", onder handbereik.

◀

VAN ARENSBURG VIA KURESSAARE NAAR KINGISSEPA EN WEER NAAR KURESSAARE 2

Jan Kaptein

Het artikel over Kuressaare in de vorige HBG eindigde met de periode 1818-1940. Daarmee is het verhaal natuurlijk niet afgelopen.

Tweede Wereldoorlog

Kort voor de Tweede Wereldoorlog is Estland door de Sovjet-Unie bezet. Al snel volgt de Duitse bezetting en dan keert de naam Arensburg terug (*afb. 1*), maar ook Kuressaare zien we nog in stempels:

Mi. 6 (Duitse bezetting), met het stempel 17-11-1941.

Estse Sovjetrepubliek

Na de Duitse bezetting volgt de – tweede- Sovjet-bezetting. In atlassen uit deze periode zien we voor Kuressaare/Arensburg nu een heel andere naam: Kingissepp. Tussen 1952 en 1988 werd de naam Kingissepp of Kingissepa gebruikt, naar de revolutionair Victor Kingissepp.

In de reisgids van Ressi Kaera {zie HBG 49} uit deze periode (p. 13) lezen we: :

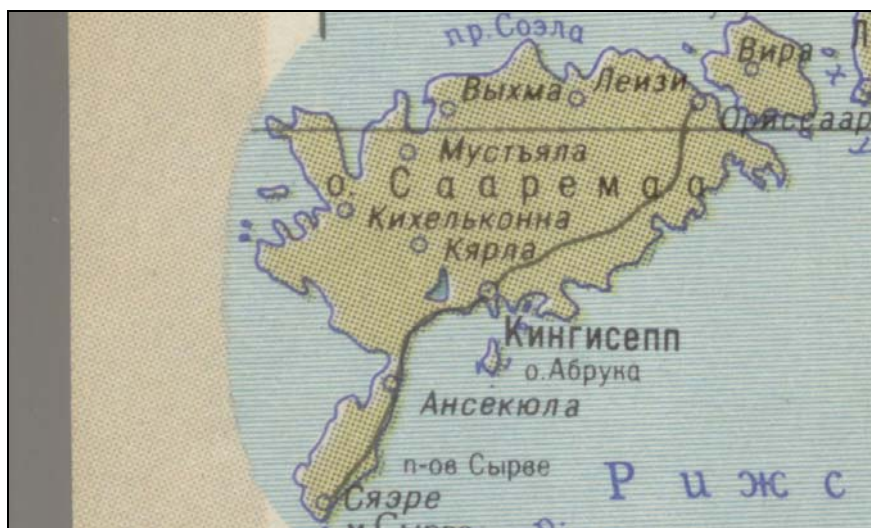
“In 1912 begon de eerste arbeiderskrant van de Estische proletarische arbeiders, ‘Kiir’(‘Straal’), uit te komen. De redakteur daarvan was de vooraanstaande Estische bolsjewiek Jaan Anvelt en medewerkers waren de gezeiene aktivisten van de Estische arbeidersbeweging, Viktor Kingissepp en Hans Pöögelmann.”

De communistische partij werd in het onafhankelijke Estland verboden en men probeerde –met of zonder proces- de leden achter de tralies te krijgen.

Afb. 1 (72 %) (Jari Forsblom)

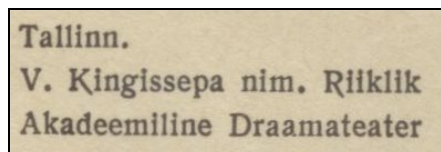
Brief, met dank aan Jari Forsblom, rcensyyrstempeltje 'Aa.' Is van Arensburg.

Afb. 2 (ex. Olav Petri)

КИНГИСЕПП Kingissepp in een Sovjet-atlas.

Op het postwaardestukken hiernaast vinden we de naam Victor Kingissepp.

In Tallinn is in de Sovjet-periode het theater naar Viktor Kingissepp genoemd en dit theater vinden we met de naam Kingissepp op postwaardestukken van de Sovjet-Unie (*afb. 3 en 4*).

Op een postzegel van de Sovjet-Unie, uitgegeven 24-3-1963, wordt zijn 75^e geboortedag herdacht (Mi. 2733). Ook zijn 100^e geboortedag wordt op een postzegel van de Sovjet-Unie herdacht (Mi. 5810).

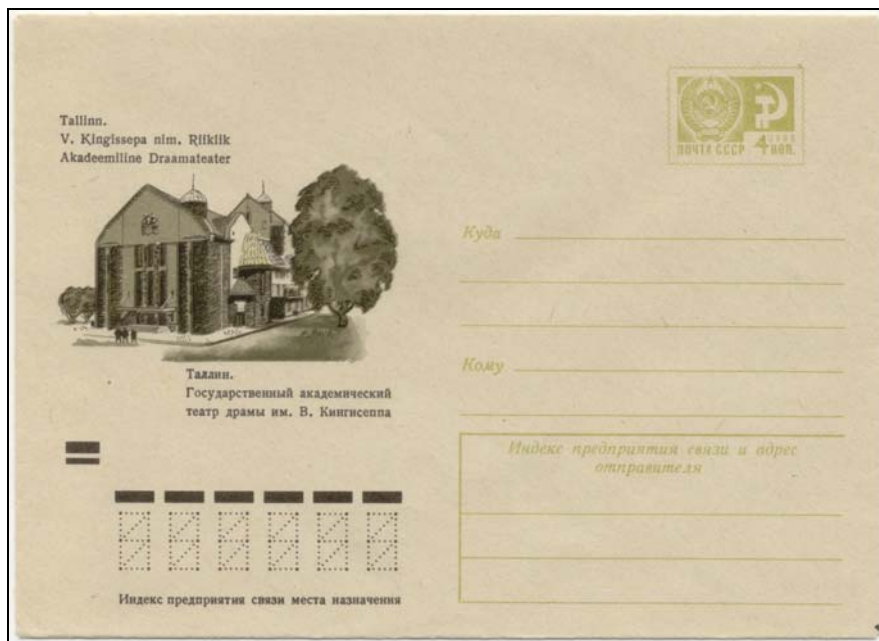
Mi. 2733 met Victor Kingissepp

Mi. 5810, uitgegeven 24-3-1988

Bij de herdenking van 10 jaar Sovjet Republiek Estland, 1950, is ook een zegel met zijn portret uitgegeven (Mi. 1506).

Viktor Kingissepp was zo belangrijk voor de Communistische Partij, dat ook in de regio Leningrad een plaats naar hem genoemd is, die ook nu nog Kingissepp heet.

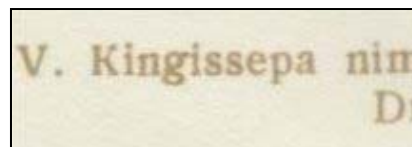
Afb. 3 (74 %)

Postwaardestuk met het V. Kingissepp Drama Theater in Tallinn, 31/X-72.

Afb. 4 (71 %)

Postwaardestuk met het V. Kingissepp Drama Theater in Tallinn, 14/IV-78

Afb. 5 (140 %)

Mi. 1506 met het portret.

Эстонская ССР, г. Кингисепп. Замок Куressaare. XIV—XV вв.
Eesti NSV, Kingissepa. Kuressaare loss. XIV—XV saj.

Afb. 6 (71 %) *Postwaardestuk met 'Kuressaare linnus' in Kingissepa.11/II-76*

Эстонская ССР. КИНГИСЕПП. Замок Куressaare. XIII—XVI вв.
Eesti NSV. KINGISSEPA. Kuressaare loss. XIII—XVI saj.

Afb. 7 (71 %) *Postwaardestuk met 'Kuressaare loss' in Kingissepa.18.01.88*

Viktor Kingissepp werd in 1888, 12 maart (24 maart volgens de huidige Gregoriaanse tijdrekening) geboren in het Estische Kaarma-Suire op het eiland Saaremaa. In 1905 nam hij deel aan de revolutionaire beweging en in 1906 werd hij lid van de Communistische Partij.

Vanaf 1907 tot 1914 werkte hij voor de partij in St. Petersburg en Tallinn. Hij werkte 1913-1914 voor de krant 'Kiir' (straal). Na de februari-revolutie van 1917 keert hij terug naar St. Petersburg en in 1917 studeert hij hier af aan de universiteit. In juni gaat hij weer naar Tallinn en is een van de leiders van de Bolsjewieken-organisatie in Estland.

Als vice-voorzitter van het Militaire Revolutionaire Comité van Estland-Krai, vanaf 22 oktober (4 november) 1917, hielp hij bij de organisatie van de Rode Garde en was lid van het Uitvoerend Comité van de Sovjets van Estland-Krai.

Vanaf maart 1918 werkte Kingissepp in Moskou voor het Opperste Revolutionaire Tribunaal en de Al-Russische Buitengewone commissie (Al-Russische Cheka); hij was lid van de Speciale Onderzoeks Commissie in de zaak m.b.t. de opstand van de Links Socialistische Revolutionairen en onderzoeker m.b.t. de vervolging van de Lockhart-spionage organisatie.

In maart 1918, bij het 4e Al-Russische Congres van Sovjets, werd hij gekozen als lid van het Al-Russische Centrale Uitvoerend Comité.

Kingissepp leidde de Communistische Partij van Estland vanaf november 1918. Hij werd gekozen als lid van het Centrale Comité en van het Politbureau van het Centrale Comité bij het Eerste (1920) en Tweede (1921) Congres van de Communistische Partij van Estland. Hij zette de ondergrondse pers op en publiceerde de krant 'Kommunist'.

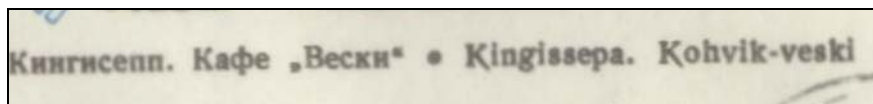
Kingissepp werd 3 mei 1922 gearresteerd, ter dood veroordeeld door een krijgsraad, en vroeg in de ochtend van 4 mei doodgeschoten.

Het kasteel Kuressaare staat ook op Sovjet-postwaardestukken, maar ligt dan in 'Kingissepa' (**afb. 6 en 7**).

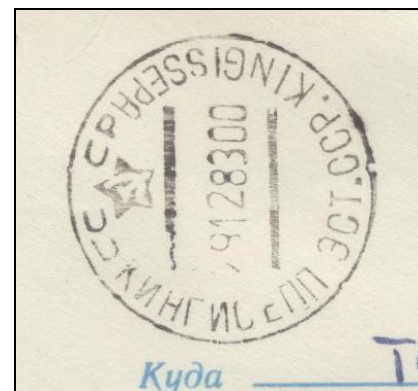
Afb. 8 (71 %)

Postwaardestuk, uitgegeven 30-12-1980, met het cafe 'Veski' in Kingissepa.

Ook is er nog een café in 'Kingissepa' op een postwaardestuk uit de Sovjet-periode afgebeeld (**afb. 8**). Op deze plek is nog steeds het cafe-restaurant 'Veski' gevestigd. De molen is gebouwd in 1899. In de Tweede Wereldoorlog is het gebouw zwaar beschadigd, maar in het begin van de zeventiger jaren gerestaureerd tot cafe-restaurant.

Er zijn natuurlijk ook sovjetstempels met Kingissepa. Het was even zoeken, maar uiteindelijk toch gevonden (**afb. 9**).

Afb. 9b (160 %)

In dit stempel is geen kenletter te zien, maar in Eesti Post (2006/43) beschrijven Max Kromm en Harald Vogt twee typen met een kenletter.

Het eerste type met 'KINGISSEPP' en kenletter 'b' is gesignaleerd van 1-10-1974 tot 20-6-1989.

Het tweede type met 'KINGISSEPA' en kenletter 'a' is gebruikt van 19-2-1985 en 20-6-1989.

Afb. 9a (72 %)

Postwaardestuk met het Sovjet-stempel van Kingissepa

Afb. 10a (70 %) (ex. Theo van Mourik)

Afb. 11 (71 %)
Deel van een brief met een modern frankeerstempel, nu weer Kuressaare.

Estland werd –officieel - 20 augustus 1991 weer onafhankelijk. Ruim daarvoor, in 1988, werd weer de oude naam Kuressaare in ere hersteld. Deze naam komt dus ook weer in de sovjet-stempels terug (**afb. 10**).

Afb. 10b (100 %)

En later natuurlijk in de stempels van het onafhankelijke Estland (**afb. 11**).

Het kasteel van Kuressaare is ook op een moderne zegels van Estland afgebeeld. (Mi. 237)

Literatuur (zie ook HBG 49)

Kromm, Max

Arensburg – Аренсбургъ – Arensburg – Kuressaare – Kingissepp (Kingissepa) = Kuressaare (fortsetzung) / Max Kromm und Harald Vogt. – In: Eesti Post : Mitteilungsblatt 2006 ; Nr. 43. – S. 36-41

VOOR U GELEZEN

Joop van Heeswijk
Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungsgemeinschaft Litauen im BDPH e.V.

Juni 2006, Nr. 25 en
Dezember, Nr. 26

Als redacteur kijk ik altijd met enige jaloezie naar de omslag in kleur. De laatste nummers tonen op de achterzijde van het tijdschrift een overzicht van de nieuwe uitgaven, in kleur. In nummer 25 schrijft Udo Klein verder in de serie 'Litauen von A bis Z'. Na een aanvulling op het vorige artikel over de Rokiškis-opdrukzegels, beschrijft hij nu de Ukmergė-opdrukzegels.

Ook het verzamelgebied 'Litouwen vanaf 1990' krijgt in dit nummer van Lithuania weer aandacht.

Een artikel van Bernhard Fels gaat over het gebruik van formulier K1 door de Litouwse post voor onbestelbare zendingen. Hierop kon de postbode aankruisen 'doorsturen' of 'terugzenden'. Ook de reden kon aangekruist worden: 'ontvangst geweigerd', 'onjuist adres', 'ontvanger ver trokken', etc.

Naar aanleiding van een 'Gefechtsbericht' uit 1944, schrijft Witold Fugalewitsch over de 'Feldkommendantur Wilna'.

In nummer 26 (december 2006) verklaart Witold Fugalewitsch aan de hand van geldoverschrijvingen van Rusnė (1937) de gebruikte termen, stempels en wat er zoal ingevuld moest worden op dergelijke formulieren. Daarna laat Bernhard Fels nog een geldoverschrijvingsformulier zien dat 'misbruikt' is als pakketkaart. Rainer Bender komt uitgebreid terug op de opdrukzegels van Rokiškis (1941). In een groot artikel komen aan de orde de manier van drukken, de

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

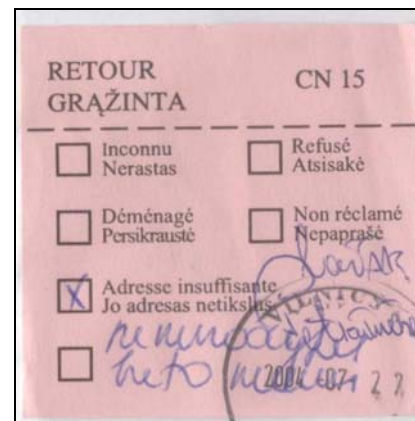
Afb. 1a (51 %)

types, de drukplaten en velden daarop. Postautomatisering is ook in Litouwen steeds belangrijker geworden. Bernhard Fels heeft een grondige studie gemaakt van de aantekenstrookjes met barcode.

Voor het nummerblok staat nog een code om aan te duiden wat voor soort zending het is, bv. RN = brieven en postkaarten, pakjes en drukwerk binnenland en buitenland. De eerste 2 of 3 cijfers van het nummerblok geven dan het postkantoor aan. Dit soort artikelen is ook leuk, omdat het aanleiding is om weer naar de eigen verzameling te kijken, en dan te zien dat het verhaal klopt.

Ook een artikel van Bernhard Fels over de retour gezonden brief, en het daarbij gebruikte formuliertje CN15, was aanleiding om in een schoendoos van mijn eigen verzameling te gaan zoeken (afb. 1).

Jan Kaptein

Afb. 1b (100 %)

Rossica Voorjaar 2006, No. 146

Meer dan 90 blz. dik is dit weer een leeswaardig blad waar je niet in een uurtje mee klaar bent. Uit de bestuursmededelingen blijkt dat men verder gaat met zoeken naar mogelijkheden om het blad ook digitaal te verspreiden en om kleur een betaalbaar plekje te geven. .

Dat laatste is een groot probleem. Tevens weten we nu hoeveel leden er zijn: 262 David Skipton verzorgde samen met Peter Michalove een, ik mag wel zeggen compleet boek binnen deze aflevering. Het behandelt de censuur op buitenlandse drukwerk/tijdschriften die het keizerlijk Rusland binnenkwamen. Pittige lectuur waarin opeens Riga en Vilna opduiken als plaatsen waar zo'n censuur werkte. Aangezien dergelijke poststukken heel moeilijk te vinden zijn, is voor de modale lezer vooral de achtergrond van de censuurgeschiedenis interessant. En die begint al bij Peter de Grote. Het artikel is een update van een boek van John Otten en het illustreert volgens de auteurs hoe belangrijk het is om af en toe zaken opnieuw ter hand te nemen. Zelfs een uitputtend artikel uit het verleden zal door een update aan waarde winnen. Wie van plaatfoutjes hoort, zou bij mij alle nummers moeten opvragen met bijdragen van Mirsky en Waterman, die altijd wat te melden hebben, inclusief goede illustraties. Vladimir Venets schrijft over postwissels uit de tsarentijd. Thematisch interessant is het artikel van Meer Kossoy over het Esperanto in Rusland, op postzegels, Ganzsachen enz. Steve Volis en David Skipton leggen uit hoe op poststempels lijkende censuurstempels aangebracht werden in o.a. Odessa. Dat gebeurde van 1921 tot in 1941. Uiteraard is het weer zoeken naar dergelijke stukken. De gebruikte stempels hadden een soort volgelopen driehoekjes onder in de ring of ze hebben een aparte kenletter, de in 1918 afgeschafte Cyrillische "izjitsa", die wij gemakkelijk herkennen aan de vorm, een soort wiskundeteken, de zogenaamde "wortel uit", dat lijkt op het volgende symbool: √.

Miron Lamm beschrijft een aantal postwaardestukken uit de tsarentijd, altijd nuttig.

Olav Petri

Post-Rider Juni 2006, nummer 58

Ook bij tweede lezing bleek dit weer een heel goed gevuld nummer te zijn. Kennis van het Russisch strekt tot aanbeveling, sommige artikelen verschijnen pas later in het Engels.

Lev Rattner schrijft uitvoerig over de "kettingbrekerpostzegels": wie gaf de opdracht tot het drukken ervan, wie gaf ze uit. Geleidelijk aan werd verdoezeld dat ze door de Voorlopige Regering van Kerenski waren besteld. Inmiddels zijn documenten beschikbaar die een en ander documenteren. Verstopt in een rubriekje staat een in het Ests gesteld sovjetformulier, verzonden in 1948 door de rechtbank in Pärnu. Ééntalige Estse formulieren zouden zeer ongebruikelijk zijn.

Erling Berger berekent het port van eofilatelistische post van o.a. Memel en Riga naar Nederland (ja, de firma Loopuyt duikt weer op) en illustreert deze berekeningen met poststukken. Lev Ratner verrast ons met uitvoerig nieuws over de papiergeldpostzegels van 1915 en later. In tegenstelling tot wat soms wordt beweerd, waren al deze Romanovzegels die eigenlijk papieren geldstukken waren, voor frankering toegestaan.

Sarkisian schrijft verder over Armeense opdrukken uit 1922 (in goudroebels). Alan Leighton neemt aspecten van Toeva onder de loop en Meer Kossoy uit Israël beschrijft met hoeveel zorg de sovjetpost in oorlogstijd onbestelbare brieven poogde retour afzender te sturen. Op de enveloppen zitten vaak sporen van opgeplakte papiertjes die de postfunctionaris gebruikte voor nadere aanwijzingen. Die aanpak zien we ook bij moderne post nog terug. Zijn artikel geeft ook veel info over censuurstempels en afkortingen van onder andere veldposttermen, censuur. Verder zijn er vervolgartikelen over de marineveldpost van de USSR tijdens de oorlog en over poststukken van de Inlichtingenbureaus die in de USSR bestonden om namen en adressen te achterhalen. Edward Klempka schrijft over Japanse en andere interventen in Siberië en illustreert dat met poststukken die me doen uitroepen: "Waar komt dat toch allemaal vandaan?"

Olav Petri

Eesti Post, blad van de ArGe Estland im BDPh e.V. 2006, nummer 43

In deze aflevering de volgende zaken. Allereerst een historisch overzicht van het ontstaan en de wederwaardigheden van de ridderlandgoederen in Estland (H.O. v. Lilienfeld-Toal). Verderop in het tijdschrift van zijn hand een stukje over het landgoed Taagepera (Wagenküll). Verder een artikel betreffende chemisch-optische keuring ten behoeve van de postcensuur tijdens de "Ober-Ost"-periode (B. Krüger). Drukproeven/proefdrukken van postwaardestukken van de 1e Republiek (H. Vogt). H. Lukaschewitz doet ons nader uit de doeken betreffende de heraldische betiteling van het Estse wapen (luipaarden of leeuwen; geluipaardiseerde leeuwen of geleeuwde luipaarden?). M. Kromm bericht over waardebrieven in de loop der geschiedenis, rijk geïllustreerd. Nieuws uit Estland door O. Benenson. Daarnaast verhalen M. Kromm en H. Vogt over (de nomenclatuur) van Arensburg/Kuressaare, met vele afbeeldingen. De Baltische Weg door H. Vogt. Osip Benenson schrijft over afwijking, slechte druk kwaliteit of vervalsing bij enige moderne (v.a. 1991) Estse zegels, met voorbeelden van opdruk 0,60 op 15 K Rijkswapenserie (Mi.nr 203). Verder door de aflevering heen diverse korte stukjes van o.a. J. Otsason, T. Berndt, K. Lukas, enige boekbesprekingen en aankondiging Ober-Ost-deel van het Letlandhandboek (H. v. Hofmann). Tot slot persoonlijke berichten en een literatuurlijst. Kortom wederom een boeiende, lezenswaardige aflevering.

Joop van Heeswijk

Phillit 2006/3 ; No 42

'Write to me at the Gulag', door Justinas Sajauskas, sluit mooi aan op het artikel van Olav Petri in HBG. Het artikel is gebaseerd op de correspondentie van voormalige kampgevangene Vanda Liudziute uit Mariampolė. Vanwege haar contacten met partizanen werd ze in 1948 gearresteerd en gedeporteerd naar Vorkuta kamp in Siberië. Haar moeder schreef in de zeven jaar daarna meer dan 400 brieven en 200 kaarten.

Zelf mocht ze maar twee brieven per jaar verzenden, maar ze gaf ook 'illegale' brieven mee met anderen om buiten het kamp op de post te doen. Deze 'illegale' brieven schreef ze meestal in het Litouws: haar moeder kende geen Russisch. Brieven vanuit het kamp moesten in het Russisch geschreven worden op twee pagina's. Uiteraard moesten deze brieven en kaarten via de censor, die waar nodig zinnen onleesbaar maakte met zwarte inkt (afb. 2). Als hij geen foute informatie ontdekte zette hij alleen z'n handtekening.

Niet alleen de brieven en kaarten vanuit Litouwen (afb. 3), maar ook een groot deel van de correspondentie uit Vorkuta is bewaard.

Verder in dit nummer weer aandacht voor het Litouwse thema op niet-Litouwse zegels. Tomas Rimdeika geeft aandacht aan zijn internetsite, die aan dit onderwerp gewijd is. In samenwerking met andere verzamelaars, onder ander ondergetekende, geeft de site een bijna complete catalogus van Sovjet postwaardestukken met een thema uit Litouwen (onder Countries: USSR postal stationery). In kleur dus. Adres www.LituanicaOnStamps.com

Ričardas Vainora schrijft in dit nummer over de overdrukken 'Lietuvos pastas' op Sovjet postwaardestukken.

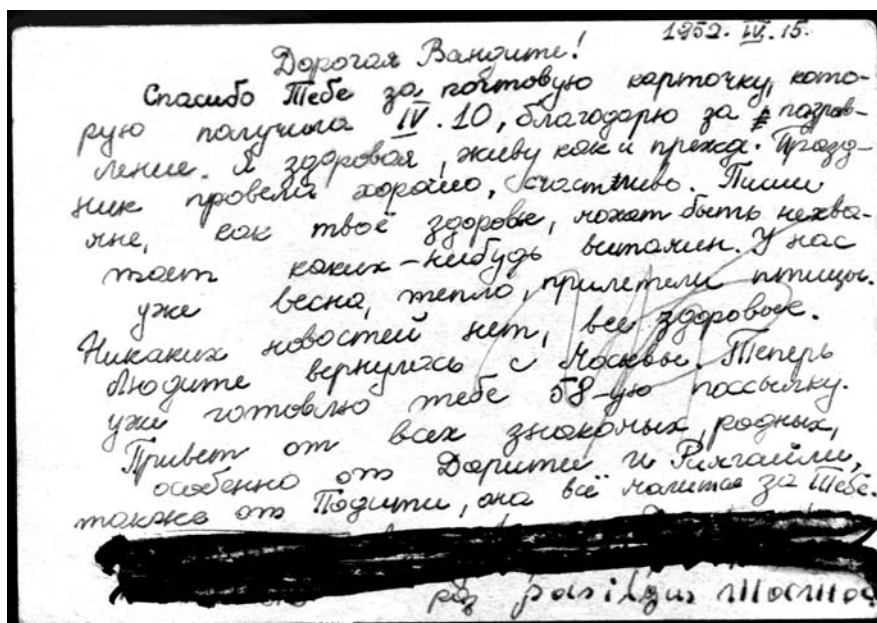
Lithuania Philatelic Society (LPS) Journal 2005 / 1-2 ; Nr. 234

Het tijdschrift verschijnt de laatste jaren wat onregelmatig, maar is altijd de moeite waard. Deze keer een groot artikel over de rampvlucht van Darius en Girėnas – met heel veel afbeeldingen van brieven.

Catalogus Bondbibliotheek online

De catalogus van de bibliotheek van de Bondbibliotheek in Baarn is nu direct via internet te raadplegen:

www.nbfv.nl

Afb. 2

Een kaart, die duidelijk door de censuur is bekeken. Olav Petri over de tekst van deze kaart: de auteur schrijft dat een Ansichtkaart uit Vorkoeta is aangekomen en dat het 58^e pakje verzonden is.

Verder maakt iedereen het goed, de lente is begonnen, de vogels zijn teruggekomen.

Er wordt gebeden voor iedereen.

Afb. 3

Verzonden vanuit Kaunas naar postbusnummer LK 223/19. Duidelijk is in het aankomststempel Vorkuta te lezen.

**Philatelia Baltica, blad van
de Forschungsgemein-
schaft Lettland.
November 2006,
nummer 122**

De “Letten” kijken met trots en plezier terug aan hun reis door Letland en het in Cēsis gehouden 3de symposium. De lezingen bespraken we al op blz. 72 van ons vorige nummer.

In zijn voorwoord spreekt Wolfgang Watzke over de drie perioden in de Letse postgeschiedenis die nog wachten op beschrijving in een handboek: de tijd voor de Eerste Wereldoorlog, de sovjetbezetting 1940-1941 en de hernieuwde bezetting na 1945. Aan “1940-1941” wordt gewerkt, maar de archieven waarin bronnenmateriaal zou kunnen worden gevonden, laten zich niet gemakkelijk onderzoeken. Voor de andere twee perioden zouden eigenlijk initiatieven moeten komen van filatelisten in Letland zelf, zeker voor de periode na de Tweede We-

reldoorlog (die zij aan den lijve hebben ondervonden en doorleefd).

Handboeken suggereren, ten onrechte, dat alles bekend is. Er valt altijd iets nieuw te ontdekken. Zo schrijft Pēteris Zariņš over het papier van de 10 rubli bankbiljetten waarop de Rode Kruiszegels van 1920 werden gedrukt en speuren anderen “ständig” naar Parvedums, oftewel geldoverschrijvingen. Het blijkt dat die ook poste restante konden worden geadresseerd en dat daarvoor extra diende te worden betaald. Harry von Hofmann bericht over een bijzondere vondst: nog onbekende essays van de hoogste waarden van de Landswapenuitgaven. Verder de nieuwe uitgaven en gelegenheidsstempels.

Ruud van Wijnen.

Uit de HBG-Bibliotheek

**Estland unter sowjetischer
Besetzung 1944 – 1991 /
Harald Vogt und Max
Kromm. – Heide : Paul von
Sengbusch Verlag, 1999. –
104 p.**

Dit boek, te leen van de HBG-bibliotheek, geeft een overzicht van de Sovjet periode in Estland. Deze periode krijgt steeds meer aandacht, misschien vooral omdat het nu geschiedenis is. Natuurlijk geeft het boek een overzicht van postzegels en postwaardestukken met een thema uit Estland. Hierbij moeten we niet alleen denken aan de enveloppen als postwaardestuk, maar ook de prentbriefkaarten met ingedrukt zegel. Een inventarisatie hiervan had ik nog niet gezien.. Ook de verschillende soorten stempels, de censuur (1944-1945), de veldpost en de tarieven komen aan bod.